БӨГҮН—СОВЕТ КОНСТИТУЦИЯ ХҮНҮ

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№285 (9355) | Среда, 1973 чыл, декабрь 5 | 1925 чылда үндезилеттингени. | Өртэв 2көп.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунда, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Эш Л. И. Брежневтиң Индияга чораанының түңнелдериниң дугайында

СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Индия Республикага албан ёзузунуң найыралдыг аян-чорук кылып чораанының түңнелдерин чугаалажып көрген, эш Л. И. Брежневтиң найыралдыг совет-индий харылзааларны калбартыр, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбыңның программазын боттандырар талазы-биле ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле чүүлдүг деп көрген. Индий улустуң совет улуска найыралы массалыг илергейлеттинген байдалга эрткен ол аян-чорук ССРЭ-биле Индияның аразынга тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээге ыяк үндезилеттинген совет-индий харылзааларны чаа, улам бедик чадаже көдүрген.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели эш Л. И. Брежневтиң Индияга чораан үезинде ат салдынган документилерниң чугула ужур-дузалыын демдеглээн, ук документилер ийи чурттуң улустарынга ажыктыг кылдыр оларның аразында сырый найыралдыг харылзааларны калбартырынга чаа идигни берип турар. Оларның аразында кады кылган совет-индий декларация онза үнеледир черни ээлеп турар. Ол документ ССРЭ биле Индияның аразында харылзааларның кол принциптерин сайзырангайжыдып, ийи чурттуң аразынга дем каттыштырып ажылдаарының кол угланыышкыннарын тодаргайлап берген, олар ынчангаш ужур-дузалыг. Декларация ийи чурттуң үндезин эрге-ажыктары-биле дүгжүп, Азияга болгаш бүгү делегейге тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының чугула фактору боор турар, ону Совет Эвилелинге-даа, Индияга-даа ынчангаш важок чүүлдүгэүнүп уткаан.

Аян-чорук үезинде ат салдынган, ССРЭ биле Индияның аразынга экономика болгаш садыг талазы-биле кады ажылдажылганы улам калбартыр дугайында дугуржулга улуг ужур-дузалыг. Ук дугуржулга экономика талазы-биле үр үе дургузунда үре-түңнелдиг, бот-боттарынга ажыктыг кылдыр дем каттыштырып ажылдаарының угланыышкынын тодаргайлап айыткан. Дең эргелиг болгаш бот-боттарынга ажыктыг болурунуң принципинге үндезилеттинген, садыг-экономика талазы-биле үре-түңнелдиг кады ажылдажылга Совет Эвилелиниң экономиказынга-даа, национал сайзыралдың болгаш социал чаартылгаларны калбартырының оруу-биле бар чоруур Индияның экономика талазы-биле хамаарыштпас чоруун быжыглаарынга-даа база чугула фактор боор турар.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели делегей айтырыгларынга хамаарыштыр эш Л. И. Брежневтиң И. Ганди-биле чугаалажыышкыннарының түңнелдерин бедии-биле үнелээн. Ук чугаалажыышкыннарның үезинде ам делегейниң өйү келген хөй-хөй айтырыгларының талазы-биле сагыш-бодалдарның дүгжүүшкүнүнү бадыткаттынган. Делегей байдалын экижидер чорук делегейниң улуг болгаш биче буурай, сайзыраңгай болгаш хөгжүп орар бүгү чурттарынга херек кырында боттуг үре-түңнелдерни берип шыдаар болгаш бээр-даа ужурлуг деп санааш, дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынче угланган кужениишкиннерин кылырынга моон соңгаар-даа шиитпирлиин Совет Эвилели биле Индия бадыткаан. Совет Эвилели болгаш Индия эндере чепсегленир чорукту соксадыр, чепсегленишкинни бүрүн болгаш бүгү-ниити дүжүрерин чедип алыр, чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын эрттиреринге белеткенир база колониализмниң болгаш расизмниң артынчыларын эң дүрген, бүрүн узуткаар деп сапалдаан.

Мурнуу Азияда маргылдаалыг айтырыгларны даштыкыдан кандыг-даа холгаарлаашкын чокка сонуургалдыг талаларның аразынга чугаалажыышкыннар чорудар арга-биле шиитпирлээн туруп болур, шиитпирлээн турар-даа ужурлуг деп бүзүрелдиин чугаалажыышкыннар боор турда талалар улам тодаргай демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Азия программаларының талазы-биле Делиге болган чугаалажыышкыннарның үезинде калбаа-биле санал-онал солушканының чогуур түңнелдерлиг болганын сеткил ханыышкынныг демдеглээн. Девискээриниң үштүң ийи кезии Азияда турар Совет Эвилели болгаш Азияның улуг күрүнези Индия азий күрүнелериниң дем каттыштырган кужениишкиннерлиг ажылдаарынга үндезилеттингеш, ол девискээрге тайбыңны база кедилиг турушту камгалаарынга ханы сонуургалдыг.

Эш Л. И. Брежневтиң Индияга чораанының түңнелдери делегей байдалында чедип алдынган таарымчалыг өскерлиишкиннерни чайгылыш чок болдурарын чедип алыр деп, СЭКП ТК-ның апрель Пленумунуң айыткан сорулгазы-биле бүрүн дүгжүп турар.

Эш Л. И. Брежневтиң Индияга чораан аян-чоруун болгаш ооң түңнелдерин Совет Эвилелиниң болгаш Индияның улустары чаңгыс эп сеткилдиг чүүлдүгэүнүп, бузулбас совет-индий найыралдың илерели кылдыр үнелеп турар. Делегейниң хөй-ниитизи, хөй-хөй чурттарның политиктиг болгаш күрүне хүрээлеңнери ол аян-чорукче кол кичээнгейин салып турар, ук аян-чорук калбаа-биле чүүлдүг деп үнелеткен болгаш деткиткен.

Эш Л. И. Брежневтиң Индияга чораанының түңнелдерин бедии-биле үнелээш, СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели СЭКП-ниң XXIV съездизиниң бадылааны Тайбыңның программазының төлевилеп берген оруу-биле Совет Эвилелиниң моон соңгаар-даа баар деп бүзүрелдиин илергейлээн. Совет Эвилели социалистиг чурттар-биле акы-дуңма найыралга болгаш дем каттыштырып ажылдаарынга моон соңгаар-даа даяныр, тайбыңга ынак бүгү күрүнелер-биле харылзааларын калбартыр.

РСФСР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге хурал боол эрткен. Аңаа автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң, крайкүүскомнарның, облкүүскомнарның даргалары, автономнуг республикаларның көдээ ажыл-агый министрлери, көдээ ажыл-агый эргелелдериниң болгаш совхозтар каттыжыышкыннарының начальниктери, чамдык республикаларның министерстволарының болгаш албан черлериниң удуртукчу ажылдакчылары аңаа киришкеннер.

Ол чөвүлел хуралга 1973 көдээ ажыл-агый чылының баштайгы түңнелдерин болгаш 1974 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедир талазы-биле хемчеглерни чугаалажып көрген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы М. С. Соломенцев аңаа чүве чугаалаан.

А. А. ГРОМЫКОНУҢ А. ДУГЛАС-ХЬЮМ-БИЛЕ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫНЫ

Декабрь 3-те СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко Великобританияның даштыкы херектер министри сэр Алек Дуглас-Хьюм-биле чугаалажыышкыны болган. Алек Дуглас-Хьюм Совет чазактың чалаанын ёзугаар Москвада албанның аян-чоруун кылып келген.

Делегейниң элээн хөй чугула айтырыгларын, а ол ышкаш совет-англи ийи таланың харылзааларын калбартырының айтырыгларын кайы-кайызын билчир, ажыт-чажыт чок байдалга чугаалажып көрген.

Сэр Алек Дуглас-Хьюм Кремль ханазының чанында Билдинмес солдаттың хөөрүнге чечек салган.

(СЭТА).

А. М. ЛИТВИНЕНКОНУ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Чуртталга-коммунал ажыл-агыйының организацияларынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап келгени дээш база төрүттүнгени хүнүнден бээр 60 хар харлааны-биле холбаштыр Тыва республиканың чуртталга-коммунал ажыл-агыйының «Водоканал» эргелелиниң начальниги Александр Митрофанович Литвиненкону Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1973 ч. декабрь 5.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

ССРЭ конституциязының Хүнүн тавартыштыр Барыын-Хемчикте Кызыл-Мажалыктың туүйбу заводунуң коллективи улуг күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. Туүйбу бүдүрүп үндүрер талазы-биле беш чылдың үшкү чылының программазын ол бүдүрүлгениң ажыл-ишчилери бир ай бурунгаар күүседип, 7.200 муң кезек туүйбуну хереглекчилеринге берип шыдаан.

Продукция сайгарарының талазы-биле планныг онаалда 4,7 хуу, а ниити продукция бүдүрери —2,1 хуу ажыр күүсеттинген.

(Бистиң корр.).

ЧЫЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕДИПКЕН

АК-ДОВУРАК. (Телефон-биле). Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын күүседир дээш Ак-Довурактың № 11 автобаазазының чолаачылары, септекчилери болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары шудургу ажылдаан.

Коллектив чүък сөөртүрүнүн чыл планын хуусаа бетинде 103,9 хуу, тонна-километр талазы-биле даалганы—100,5 хуу күүсеткен. Ажыл-ишчилерниң ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастааның түңнелинде бо чедиишкинни чедип алган.

Автобаазаның чолаачылар бригадаларының аразында социалистиг чарыжынга Анатолий Архиповтуң удурткан бригадазы шылгарап, бирги черни ээлээн. Олар чыл даалгазын күүсеткеш, дыка хөй кывар-чаар материалды камнап алган. Чолаачыларның болгаш септекчилерниң ортузунда ай, квартал онаалдазын доктаамал ажыр күүседип турар мурнакчылар хөй. Оларга чолаачылар Б. Белек, Ю. Соколин, В. Плахов, септекчилер Н. Калимов, С. Биче-оол болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Коллектив кежигүннери амгы үеде 1974 чылдың үлүүнде ажылдап турарлар.

Д. ОДАН-ООЛ,
«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде парткомнуң инструктору.

УЛУГ ХООЙЛУ

Декабрь 5 — бүгү улустуң байырлалы. 1936 чылдың декабрь 5-те Советтерниң VIII Онза съездизи тиилээн социализмниң чаа Конституциязын — Үндезин хоойлуну хүлээп алган. Оон бээр-ле декабрь 5 бүгү совет улустуң чылдың-на эрттирер чаңчыл болган байырлалы апарган. Бистиң чуртувуска социализмниң тиилээни, чаа Конституцияны хүлээп алганы — бүгү делегейге ужур-дузалыг тиилелге болган.

Совет кижиниң хамааты бүрүн эргелерин — ажылдаар, дыштаныр, өөренир эргелерин, кижи төрелгетенниң төөгүзүнде эң-не баштай ол Конституцияда алдын ужуктер-биле бижип хоойлужуткан. Совет хамаатызының бүрүн эргелеринге кым-даа дээп болбас, ону хоойлу-дүрүм камгалап турар.

Бистиң бо үндезин хоойлувус делегейниң ажылчы чонун эрге-шөлээ, хосталга дээш демиселче хей-аът киирип, оларга үлегер-чижек болу берген. Ынчангаш бистиң тиилелгелеривистиң үре-түңнелин сиңниктирген, мөңгежиткен Совет Конституция хөй национал совет улустуң найыралының үнер дөзү, чоргаарлы.

Совет демократия буржуаз демократиядан чүс катап демократчы деп, Совет күрүнениң тургузукчузу В. И. Ленин ылап-ла чугаалаан. Буржуаз конституциядан Совет Конституцияның онзаланып, ылгалып турар чүүлү болза, ооң амыдыралда хажык чок боттанып турары, ында бижиттинген бүрүн эргелерни хамаатыларның херек кырында эдилеп, ажыглап турары болур.

Буржуаз конституцияларда бижиттинген аазаашкыннар херек кырында боттанмайн турар. «Хосталга», «эрге» дугайында буржуаз идеологтарның хоозун чулчуруушкуннарын амгы үеде делегейде болуп турар болуушкуннар ис чок кылдыр хөме шаап турар. Ооң тодаргай чижээн Чилиде фашистиг эргилдеден көрүп болур. Ол болуушкун буржуаз демократияның авыястыг, ийи арынныг дерзии арын-нүүрүн делегейниң эрге-шөлээ, хосталга дээш демисежип турар ажылчы чонунуң мурнунга сойгалап илереткен.

Бистиң үндезин хоойлувуста чарлаттынган совет демократия болза, бүгү улустуң демократиязы. Совет хамаатызы бүгүдези соңгуур болгаш соңгудар эргелиг. Ол эрге амыдыралда хажык чок боттанып турар. Бо талазы-биле Тыва АССР-ни чижекке киирип болур. Ооң чонунуң саны эвээш. Ынчалза-даа Конституция ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединче 13 депутатты, Россия федерациязының Дээди Совединче ийи депутатты соңгуп турар. Тыва АССР-ниң Дээди Совединде 120, чер-чер Советтеринде 3 муң ажыг депутаттар бар. Тодаргайлап чугаалаарга, республиканың чер-чер Советтериниң 3166 депутадының 2062-зи ажылчыннар болгаш колхозчулар.

Советтер чуртунда 2 миллион 200 хире депутаттар бар. Олар болза ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның болгаш улусчу интеллигенцияның, бүгү нацияларның база биче буурай улустарның, янзы-бүрү салгалдың, мергежилдиң, коммунистерниң база партия кежигүнү эвестерниң, эр болгаш херээжен хамаатыларның төлээлекчилери. Ёзулуг улусчу совет демократияның болгаш ооң чечектелиишкининиң маргыш чок херечизи бо-дур.

АЖЫЛДААР ЭРГЕ. Бистиң чуртта күш-ажыл — хостуг кижиниң күш-ажылы-дыр, ол кандыг-даа маадырлыг чорук кылырынга белен. Социализм күш-ажылды кижиниң эрге-ажыының, амыдыралының кол дөзү кылдыр хуулдурган. Кандыг-даа ажыл бисте хүндүлүг, үнелиг. Ынчангаш күш-ажыл ниитилел кежигүннериниң амыдыралының бирги негелдези, өөрүшкүзүнүң үнер дөзү апарган. Социалистиг тургузугнуң кайгамчык чаалап алыышкыннарының бирээзи — бистиң чуртта ажыл чок чоруктуң шуут уттундурганы.

ДЫШТАНЫР ЭРГЕ. Совет кижи чүгле ажылдаар эвес, харын дыштаныр эргелиг. Делегейде эң кыска ажыл неделязы бисте. Хамааты кижи чылдың-на ээлчеглиг дыштанылгазын алгаш, ону дыштанылга бажыңнарынга, санаторийлерге, аян-чоруктарга бодунга ажыктыг кылдыр эрттирип турар. Ээлчеглиг дыштанылга хуусаазында кирген хүннерниң шалыңын күрүне төлээр. Ол ышкаш назылап кырааңда, ажыл кылып албас апарганда пенсияны база күрүне бээр. Ам бистиң чуртта 43 миллион кижи күрүнеден пенсияны ап турар. Инвалидтерге болгаш азырадыкчызын чидирген өг-бүле кижигүннеринге пенсияны улгаттырар дугайында хемчеглерни чоокта чаа ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларынга дүүштүр ажылдап кылган. Ол дээрге база-ла совет кижи дээш сагыш човаашкынның херечизи-дир.

ӨӨРЕНИР ЭРГЕ. Бистиң күрүневис эртем-билиг чедип алзын дээш хамаатыларынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургускан. Эң эки бажың-балгатты өөредилге черинге тудуп берип турар. Өөредилге халас. Өөредилгениң хүндүскү, кежээки бүгү хевирлерин организастаан. Студентилер стипендия-биле хандыртынган. Бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезинче шилчииишкинни амгы беш чылда доозар деп сорулга салдынган. Бүдүрүлгеден үзүктел чок өөренип турарларга таарымчалыг байдалды тургузарын хоойлу-дүрүмде айыткан. Ам Совет Эвилелинде дөрт кижиниң-не бирээзи өөренип турар. 1930 чылга чедир үжүк-бижии чок чораан тыва улус бодунуң төрээн дылында өөренип, чогаалдарны номчуп, бижип турар. Бо база-ла үндезин Хоойлуда бижиттинген эргелерниң амыдыралда боттанганының херечизи-дир.

Совет улус байырлал бүгүдезин күш-ажылчы улуг чедиишкиннерлиг ужуражыр чаңчылдыг. Үндезин Хоойлувустуң байырлалынга Совет Тываның ажылчы чону кайгамчык күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражып турар. Дыка хөй күш-ажылчы коллективтер 9-ку беш чылдың үшкү шиитпирлиг чылының планныг онаалдаларын күүседипкен, 1974 чылдың үлүүнде ажылдай берген. Ындыг мурнакчы коллективтерге Шагаан-Арыгның сүт заводун, Кызылдың автосептелге заводунуң чамдык цехтерин, Ак-Довурактың № 11 автобаазазын, «Тыва көдээ тудуг» трестиң Туранда ыяш белеткээр участогун, ол-ла трестиң кожуп чоруур 958 дугаар мехколоннназын болгаш өске-даа коллективтерни адап болур. Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери он айларның продукция сайгарар планын 102,6 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, янзы-бүрү кылыгларны 5,8 хуу хөйнү бүдүрген. Пландан ажыр 7,4 миллион киловатт-шакты, 2908 тонна даг-дүгүн, 25,2 муң кубометр дилиг материалдарын, 17,3 муң эжеш хөм болгаш кидис идиктерни, 154 тонна саржагны, 484 тонна эътти бүдүрген. 1974 чылды — тоску беш чылдың дөрткү чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле төлептиг уткуур дээш, социалистиг чарышты Тываның ажылчы чону чер болганда калбартпышаан, Тайбың программазының чедиишкинниг боттанып турарынга хей-аът кирген ажылдап турар.

Эргим эштер, Совет Конституцияның байырлалы-биле!

ЧЕДИИШКИННИҢ ЧУГУЛА ФАКТОРУ

Кызылдың хүн бүрү улам чаартынып турары тудугжуларның шудургу ажыл-херээниң херечизи болур. Дөрт улуг трест болгаш элээн каш ведомстволарның тудуг организациялары чылдың-на 60 млн. рубль ажыг капитал салыышкынын шиңгээдип ап турар. Ол хөреңгиниң үштүң бири найысылалга онаажыр. Ооң ачызында хөй каът чуртталга бажыңнары, чаа үлетпүр бүдүрүлгелери, культура болгаш амыдырал тудуглары хоорайга немежип турар. Кызылдың тудуг организациялары тоску беш чылдың эгезинден бээр 59 млн. рубльди, эрткен беш чылдың бүгү дургузунда шиңгээттинген капитал салыышкынынга деңчыгы хөреңгини, шиңгээдип алган.

Хоорайда тудуг ажылының хемчээлиниң үзүктел чок өзүлдези партия, совет органнардан тудуг бүдүрүлгелериниң ажыл-чорудулгазын удуртурунче, тудуг-монтаж ажылдарының бедик темпилиин чедип алырынче, улуг хемчээлдиг капитал салыышкынын чогумчалыг ажыглаарынче доктаамал кичээнгей салырын негеп турар.

— Тудуг объектилеринге болгаш тудуг индустриязының бүдүрүлгелеринге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин чайгылыш чок өстүрерин хандырарының чугула факторы, кижилерниң күш-ажылын организастаарын, оларның амыдыралчы болгаш культурлуг негелделерин хандырарын бүгү тала-биле экижидери болур—деп, СЭКП хооркомунуң секретары Ю. С. Путинцев партияның Кызыл хооркомунуң тудуг дугайында чугаалашкан пленумунга кылган илеткелинге демдеглээн.

Ол талазы-биле хоорайның тудуг бүдүрүлгелеринде ажыл чоруп келгенин ол айыткан. Чижээ, бетон белеткээрин төптүткен чорук тудуг объектилер бүрүзүнге ону белеткээр биче беллдирлерни узуткааш, кижилерниң хол-биле кылыр ажылын чиңгедип, алызында барып бүдүрүлгениң культуразын бедидип, ажылдың шынарын экижидип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен.

№ 48 тудуг эргелелинде партия организациязының шеверлекчилерниң ажылын организастаарын сайзыраңгайжыдар талазы-биле дуржулгазы солун. Ол эргелелдиң коммунистери болгаш тускай эртемниглери хөй күш үнер ажылдарны, ылаңгыя штукатура ажылдарын механизастаарынче улуг кичээнгей салып турар. Үш бригадада штукатура ажылдарын долу механизастаарын шиңгээдип ап, орта кижилерни өөрединге улуг күштү үндүрген. Ооң-биле кады ук бригадаларда звеноларны специализастаарын боттандырган. Ол бүгү эки түңнелдерни бере берген. Ында кол чүве штукатура ажылдарының темпизиниң өскени болур. Ук бригадаларда штукатура бүрүзүнүң ортумак ажылдап кылыышкыны ийи катап өскен, материалдар камналгазы көскүжээн, ажылдарның шынары экижээн, шеверлекчилерниң ажыл төлевири база бедик болу берген. Эргелел ниитизи-биле бүдүрүлге планын чедиишкинниг күүседип турар апарган болгаш доктаамал орулгалыг болу берген.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң партия эге организациязы чоокка чедир күш-ажылды организастаарынче кошкак кичээнгей салып келген. Бистиң чуртта сураглыг тудугжу Злобинниң аргазы-биле долу бот-орулгачарыгалыг ажылдаар бригаданы бо чылдың эгезинде тургускан. Ынчалза-даа партия организациязы ол мурнакчы дуржулганы шиңгээдип алырынга эреңгей сагыш салган. «Тыва тудуг» трестиң парткомунуң талазындан элээн шиитпирлиг хемчеглерни алган соонда эргелелде байдал шору экижээн. Амгы үеде ында ийи бригада Злобинниң аргазы-биле ажылдап турар болгаш олар организас-техниктиг чамдык хемчеглерни ап чоруткан. Баштайгы чедиишкиннер безин көстүп келген: эргелелдиң мурнакчы бригадаларында бир ажылчынның ээлчегде ажылдап кылыышкыны норма ёзугаар 1,11 кубометр турда, ону 1,59 кубометр чедирип турар апарган.

Сөөлгү үеде тудуг организацияларында кижилерниң амыдырал хандырылгазынче кичээнгей экижээн. Бригада бүрүзү вагоннарлыг, дыка хөй черлерде буфеттер тургустунгулаан, трестер шупту тускай общежитнелерлиг апарган.

Ынчалза-даа хоорайның чамдык тудуг организацияларында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чавыс артпышаан, ону организастап турары бедик деңнелде эвес, бүдүрүлгениң технологиязында, мурнакчы дуржулгаларны шиңгээдип алырында, объектилерниң инженержи белеткелинде четпестерниң ам-даа хөй болуп турарын пленумга шүгүмчүлээн. «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелинде, «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 62 мехколоннназында үрей кылдынган ажылдарның уржуу-биле ону катап эде кылырынга хөй хөреңгини болгаш күш-ажылды чарыгдап турарын чижекке ап болур. Тудуг объектилеринде техниканың четче ажыглаттынмайн турарын, үүрмек четпестерниң хараазы-биле үнелиг үе-шакты чидирер ужурга таваржып келгенин, тудуг материалдарының чедир бердинмезин болгаш ооң шынары куду дээрзин пленумга санал берген партия хооркомунуң кежигүнү, № 14 механизация эргелелиниң сууралгыг кран машинизи Е. А. Данилюк, «Кызыл тудуг» эргелелиниң бригадирлери С. Б. Сандан биле Б. А. Белков боттарының саналдарынга чугаалааннар.

Партия хооркомунуң пленуму чугаалашкан айтырыгның талазы-биле доктаалды хүлээп алган болгаш ында тудугжуларның күш-ажылын организастаарын база амыдыралын хандырарын экижидери оларның мурнунда тургустунган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээриниң чугула фактору болур дээрзин айыткан.

* * *

Хоорайның XXI партия конференциязын 1974 чылдың январь 9-та эрттирер деп шиитпирни пленум хүлээп алган.

СОВЕТ КОНСТИТУЦИЯНЫҢ АЧЫЗЫНДА

Бо чурукта Кызылдың алгы заводунуң ажылчыннары-дыр. Абак Ховалыг, Екатерина Воробьева, Сержи Санчай кайызыдаа бо заводка он чыл ажыг үениң дургузунда чаңгыс цехте чаңгыс ээлчегде кады ажылдап турарлар. Ажылының, чуртталгазының өөрүшкүзүн, амыдыралдың өске-даа айтырыгларын деңге үлежирлер. Коммунистиг күш-ажылдың бо шалыпчылары кылып турары кидис идиктериң шынарын экижидеринге хамаарышкан айтырыгларны бо-ла сүмележи бээрлер, Совет Конституция ёзугаар ажылдаар эрге ол-дур.

ЧУРУКТА: солагай талазындан: А. Ховалыг, Е. Воробьева, С. Санчай.

Совет Конституция кижи бүрүзүнге өөренир эргени бүрүн тыпсып турар. Бо талазы-биле аныяк кижиге орук каяа-даа ажык болгаш хамык чүве оон бодундан хамааржыр. Бо чурукта — Кызылда күрүнеҥ педагогика институдунуң 4-кү курсчулары (солагай таладан) Ольга Чимит, ленинчи стипендиат Юлия Карпова болгаш Сади Серенмаа олар практиктиг кичээл үезинде.

Пенсионер Николай Ильич Бяков—80 харлыг. Ол ам-даа хөй-ниити ажылынга идепкейлиг, 1962 чылда «Күш-культураның тергини» деп демдек-биле шаннаткан. Оон кадайы Анфися Пантелеймоновна база пенсионер. Оларның уруглары Татьяна Николаевна—эмчи, Юлия Николаевна—фельдшер, оглу Илья Николаевич — инженер. Улуг уруглары — Нина биле Юрий пенсионерлер. Чурукта—Н. И. Бяков болгаш оон кадайы А. П. Бякова солун номчуп орлар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

АВА БИЛЕ ТӨРЭЭН ЧЕР

(Авага тураскаал)

1.

Кара-доңдак дүжүп келир,
Хамык куштар арлып чанар,
Ынчалза-даа төрээн черге
Ынакшылы хевээр артар:
Улуг хөлде, турум септе
Уяларын сактып кыштаар.
Даглар хөрээн часкаар ажар,
Дамырактар чаржып бадар,
Хөөлбектер, өөлчыктар,
Көрүнчүк дег, хүнге чайнаар.
Ону көргеш, келген куштар
Өөрээштиң ырлажыптар.

2.

Ававыс чок — мөчүй берген,
Азырап каан ие-черин
Сыртык, дөжек, шуглак
кылгаш,
Шыгайндыр мөңге удаан;
Хайыралыг, хиним тудуш
Кара өө-ле артып калган.
Ынчалза-даа сагыш элдеп:
Ынак авам өөнде ышкаш,
Ырак черде оглум кээр деп,
Ынанып-даа орган ышкаш.
Чүрек кайын дөстүктүрер,
Чуртум база кыйгыра бээр,

3.

Артка үнгеш, харай бээр мен,
Кадарчылаан уруу орар
Аванның өө дөө турар.
Кадыгландыр боданыр мен,
Харалааның кайын алзыр:
Карак чажы дөмей төктүр.
Ынчалза-даа чурту кончуг,
Авам ышкаш уткуп алыр,
«Ажырбас чоор, ужур ындыг.
Ыглава» — деп аргалап кээр...
Ава биле төрээн черге
Ынакшылда ылгал бар бе?

С. СҮРҮҢ-ООЛ.

ДЭЭДИ ХООЙЛУВУС АЧЫЗЫ

Коммунистиг партияның мерген удуртулгазы-биле ленинчи национал политиканың Тывага бодарап боттанганының ачызында бистер, тывалар кежик-чолдуг чурттаар, коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары болур аас-кежиктиг болган бис. Ол дугайын сураглыг тыва шүлүкчү Степан Сарыг-оолдуң «Мен Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп шүлүүнде көскүзү-биле илереткени бо хүннерде сагышка катап-катап кирип келгилээр-дир:

Тываларның хостуг үнүн,
чоргаар ырын
Дыңнавааннар дыңназын
дээш, көрзүннер дээш,
Элег түрег базымчадан
ангыжыраан
Эктим бедик, хөрээм хостуун
ырлап тур мен.

Совет улустуң найыралдыг өг-бүлези — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң калбак делгем девискээринде чүс ажыг янзы-бүрү дылдыг нациялар болгаш биче-бүүрай улустар чурттап болғаш ажылдап, бот-боттарывысты кончуг эки билчип турар болгай бис. Чүге дизе бистиң идеяларывыстың, сонуургалывыстың, эчис соруглавыстың ниитилешкээ бисти каттыштырып турар.

Бөгүн совет демократияның чайынганчак байырлалы — Конституция хүнүн уткуп тура, совет кижи бүрүзү бодунуң бузулбас найыралдыг Төрээн чуртунга чоргаарланып турар. ССРЭ-ниң автономнуг республикаларының эң аныяа —төрээн Тывавыс Совет Конституциянын бо чылгы байырлалын база күш-ажылчы чедиишкинниг уткуп турары бүгүдеге билдингир. Оон хөй галалы, культура, чуртталга-коммунал ажыл-агыйы болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында көскү чедиишкиннерни солуннардан номчуп, радиодан дыңнап турар болгай бис. Шинтпирлиг чылдың сөөлгү айларында шалыпчы иш дээш социалистиг чарыштың оду коллектив бүрүзүнде улам чидии-биле кыпкан. Оон чижээ-бодумнуң ажылдап турар коллективимден безин чугаалап болур мен.

Бистиң коллектививис — чонуң амыдырал хандырыгазы-биле холбашкан ажылдыг. Хууда чагыглар ёзугаар хепти даарап, септеп, болдувустуң бүдүрген чамдык продукцияны салгал төөгүден билир. Совет күрүненин Үндезин хоойлузу хөрээженнерге эр улус-биле ден эргени тывыскан. Өске бүгү эргелер ышкаш, күрүнени эргелеп-башкарырына киржир эргени совет Конституция биске база магадылаан.

Мен мооң мурнунда чылдарда Кызыл хоорай Советиниң депутадынга каш-даа удаа соңгудуп, ол хүлээлгемни шыдаар шаам-биле күүсеткен мен. Бөдүүн тыва хөрээжен ажылчын мен амгы үеде республиканың күрүне эрге-чагыргазының дээди органын башкаржып, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады, Дээди Советтиң Президиумунуң кежигүнү болуп, ол хүлээлгемни бедик харыысалгабиле күүседир дээш бүгү күжүмнү, аргаларымны үндүрүп чор мен.

«ССРЭ-де бүгү эрге-чагырга болза ажылчы чонунар депутаттарының Советтерин дамчыштыр хоорай болгаш көдээнин ажылчы чонынарының холунда турар» деп, ССРЭ Конституциязында айыткан болгай. Ынчангаш ёзулуг демократия бистиң чуртувуста туруп турарынга чоргаарланып чоруур мен. Бо чылдың июнь 17-де соңгуткан чер-чер Советтериниң составында безин бистиң республикадан 3 мун ажыг депутат бар, олардың иштинде 2062 кижи ажылчыннар болгаш колхозчулар, 1447 кижи хөрээженнер. ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринде бистиң республиканың ажылчы чонынарының төлээлекчилери база кирип, күрүне эрге-чагыргазының дээди органнарын башкаржып турар. Оларның аразында Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутаттары, Кызыл хоорайның харылзаа белдириниң телефонизи Ленин орденниг Мария Григорьевна Мамаева, Ак-Довурак ортумак школазының башкызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Сарыглар Саятыевна Тамдын-оол, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттары —Тёс-Хем» районнуң «Ак эриг» колхозунуң хойжузу Севилбаа Далай-Хөөевна Таваа, Тандыда «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң директору Ольга Павловна Чуева ышкаш ажыл-ишчи он-он хөрээженнерге кым-даа чоргаарланыр.

«ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында» ССРЭ Хоойлузу депутаттарның алдар-хүндүзүн бедиткен.

Республиканың чер-чер Советтеринде хөй санныг депутаттардан аңгыда, 4 мун ажыг хөй-ниити организациязында 26 мун ажыг активчилер хаара туттунган ажыллап турар. Бо бүгү болза күрүнени эргелеп-башкарырына чонкун калбак киржилгезин, бистиң чуртувуста ажылчыннар болгаш тараачыннар боттарының салымчолунун бүрүн эргелиг ээлери апарганын балыткап турар фактылар-дыр. Ол дээрге бистиң Дээди Хоойлувустун ачызы.

А. СОДУНАМ.

Кызылда хууда чагыглар ёзугаар хеп даараар «Чечек» ательеңиң даараныкчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң кежигүнү.

САННАР болгаш ФАКТЫЛАР

Бистиң чуртувуста бо чылдың июнь 17-де болуп эрткен бүгү чер-чер Советтериниң составында ийи миллион 193 мун ажыг депутат ажылдап турар. Одарның 46 ажыг хуузу оон мурнундагы чыыштын депутаттары эвес турганнар.

* * *

Соңгуткан депутаттарның 47,4 хуузу херээженнер, 43,9 хуузу СЭКП кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттар, 56,1 хуузу партия кежигүнү эвестер, 39,3 хуузу ажылчыннар, 28,0 хуузу колхозчулар. Чер-чер Советтериниң депутаттарының 28,2 хуузу 30 хар чедир назылыглар, оларның 17,2 хуузу ВЛКСМ кежигүнүвүр.

* * *

Бистиң чуртувуста кижиге, кижиниң чаагай чоруунга бүгү-ле чүвени кылып турар. Совет кижилериң амыдыралын экижидеринге мындыг саннар дорт хамаарылгалыг: хоорайларда чурттагла фондузунуң ниити (ажыктыг) шөлү 1940 чылда 421 миллион дөрбелчин метр турган, азы хоорайның бир чурттакчызынга онаашыр ортумаа-биле 6,5 дөрбелчин метр чурттагла фондузу онаажып турган. А 1973 чылдың январь 1-де байдал-биле алырга, ол саннар тус-тузунда 1661 миллион дөрбелчин метрге болгаш 11,4 дөрбелчин метрге көвүдээн.

* * *

1940 чылда кадык камгалалыңга болгаш күш-культурага 1,1 миллиард рубльди, а 1972 чылда — 13 миллиард рубльди; ол-ла чылдарда тус-тузунда чырыдышкынга — 2,4 миллиард рубльди болгаш 26,4 миллиард рубльди, пенсияга — 0,3 миллиард болгаш 19,8 миллиард рубльди чарыгдаан.

* * *

Чурттун келир үези — уруглар дугайында онза сагыш салып турар. 1940 чылда уруглар садтарынга болгаш яслилеринге 1.953 мун уруглар турган, а амгы үеде — 9.989 мун. Школа назы четпээн уруглар албан черлерин ажыглаалга киргенинин динамиказы солун: оларны алдыгы беш чылда 1.525 мун олуттуг, сескн беш чылда — 2.512 мун олуттуг, а тоску беш чылдың баштайгы ийи чылында — 886 мун олуттуг туткан. 1940 чылда чурттакчы чонунун он мун кижиге-ле 7,9 эмчи ажылдап турган болза, ам—29,4 эмчи ажылдап турар.

* * *

Тоску беш чылдың үүле баштайгы ийи чылында 34 миллион совет хамаатыларның шалыңын, пенсиязын болгаш стипендиязын бедиткен. Ниитилелдиң хереглел фондуларындан чурттакчы чонга төлевирлер болгаш чингелделер 14 ажыг хуу улгаткан.

* * *

Совет Эвилелиниде чурттакчы чонунун ниитилел бүзүрүлгезинде хаара туттунган деннели делегейде эң-не бедик. Ажыл кылып шыдаар назылыг 130,5 миллион кижиден (эр улус 16—59 хар чедир, херээженнер 16—54 хар чедир) 1959 чылда 82 хуу турганынга улур 1970 чылда 120,6 миллион кижи азы 92,4 хуузу улус ажыл-агыйында ажылдап азы өөренип турар.

* * *

Амгы үеде совет хамаатыларның 52 ажыг хуузу ортумак (долу болгаш долу эвес) база дээди эртемниг, азы 1939 чылда турганынга деннээрге ол 5 катап көвей. Ол көргүзүглер ажылдап турар чурттакчы чонунун ортузунда ам 72 хуу, а ажылчыннарның ортузунда 66 хуу.

* * *

Революция мурнунда үе-биле деннээрге ССРЭ-ниң чонунун хорамчазы барык 3,5 хуу кудулаан, уругларның хорамчазы — 11 ажыг катап кудулаан а узун назылаары 32-ден 70 хар чедир көвүдээн.

АЖЫЛЧЫННЫҢ СӨЗҮ

Автосептелге заводу — Тыванып улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ол ам каш чыл буруңгаар турганындан дыка чаартынган. Үүгле цехтери безин беш. Ажылчыннары улам көвүдээн.

Ол дээрге мээң билирим-биле ындыг. А мен борта 1956 чылдан бээр ажылдап келдим. Бистиң шуткулга цеги заводтуң коллективиринің аразында чарышка үргүлчү көскү черни ээлеп келген. Бо бичии коллектив кончуг эп-найыралдыг ажылдап, чурттап турар. Күш-ажылчы чедиишкиннидээ, амы-хууда өөрүшкүнү-даа деңге үлежир чаңчылдыг бис.

Бо бүгү дээрге Октябрь революциязының, бистиң Коммунистиг партиявыстың болгаш бөгүн байырлап турарывыс чаагай Совет Конституциянын ачызы-дыр.

Бодум шуткукчунуң нарын мергежилиниге арга-дружулгам бедидип, эш-өөрүмнү аңаа өөредип турар апарган мен. Бо шинтпирлиг чыл меңээ уттундурбас болуп артар. Чүге дизе бистиң заводтуң хөй кижилиг улуг коллективи меңээ улуг идегелди көргүзүп. Кызыл хоорай Советиниң депутадынга депшиткен. Амгы үеде Кызыл хоорхүүсекомунуң кежигүнү болуп, республика найысылалынын ажылчы чоннарының амыдырал-чурттазы - б и л е холбашкан чүгүла айтырыгларны шинтпирлээринге киржип турар мен. Ол ышкаш бистиң заводтуң партия организациязының чоокта чаа болуп эрткен отчёт-соңгуулалыг хуралынга кады ажылдап турарым коммунистер партбюро кежигүнүнге, соңгуп, улуг бүзүрелди көргүскен. Удавас хоорайның партия конференциязынга коллективимниң партия организациязының делегады болуп киржир мен.

Бистиң цехтиң ажылының характери бир янзы. Бодумнуң хуумда беш чыл планында көрдүнген күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң талазы-биле хүлээлгемни күүседириниң кырында келген мен. План күүселдезиниң талазы-биле келир 1974 чылдың апрель айның үлүүнде ажылдап турар мен. Бо дээрге тоску беш чылдың өндүр улуг планының күүселдезинге үлүгхүүм ол болур.

Амгы үеде бистиң улуг Төрээн чуртувуста бүгү-ле үлетпүр бүдүрүлге, транспорт болгаш тудуг коллективтери тоску беш чылдың дөртку чылының үткүштүр планнарын чугаалажып көрүп, бедик соруглаларны салып турар. Бистиң заводтуң ажыл-ишчилери ол мурнакчы бүдүрүлге коллективтериниң үлегерин эдерип, ындыг планны алыр апаары чугаажок. Бистиң цехтиң ажылчыннары бо шинтпирлиг чылдың бүдүрүлге планын хүүсаа бетинде, декабрь 25-те бүрүн күүседир деп соруглаганы салып алган ажылдап турар.

А. САНДЫК,
автосептелге заводунда
шуткукчу.

НАЗЫЛАП КЫРААНДА...

Совет Конституциянын тыпсып бергени: ажылдаар, өөренир, дыштанып, назылап кыраанда пенсия алыр эргелерни бистиң чуртувустуң хамааты бүрүзү калбаа-биле ажыглап турар.

Бодумнуң амыдырал-чурттагламның эң-не ажылгыр үелерин колхоз бүдүрүлгезинге, хөй-ниитиниң ажыл-херээнге эрттирдим. Бистиң «Коммунизмнин херели» колхоз мээң караамга көзүлдүр-ле ёзулуг амгы үениң бедик механизастыг ажыл-агыйы болу берди. Аңаа шуптувус чоргаарланып турар бис.

Сөөлгү он беш хире чылды хойжулап эрттиргеш, төрээн колхозумга барык 8 мун баш хойну немей өстүрүп, 17 тонна дуктуг кыргып бердим. Мээң бактаап турарым Коммунистиг партия, Совет чазак бөдүүн колхозчу мээң ажыл-ижимни бедии-биле үнелеп, Төрээн чурттун бедик хавыязы — Күш-ажылдың Кызыл Тук орденни-биле болгаш медальдарбиле демделгээн. Онаашкан ажыл-херекти ак сеткилдиг көөрүн, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржирин партийжи болгаш хамааты хүлээлгем кыллыр көөр мен. СЭКП Тандың райкомунуң болгаш республиканың колхозтар човүлелининг кежигүнү, Кочетово көдээ Советтиң депутады мен. Ол бүгүнү улуг хүндүткел болгаш бедик харыысалга кылдыр көрүп-чоруур мен.

Бистиң ажыл-агыйывыстың кол адыры— мал ажылы. Үүгле шээр мал безин 24 мун баш ажып турар. Бистиң аравыстан үүгле районда эвес, харын-даа республикада ат-сураглыг Оюн Лаа-Сүү, Монгуш Алдай-оол, Оюн Бады-Чамбал, Оюн Дүгер-оол, Оюн Саңгыы ышкаш мурнакчы малчыннар өзүп үнген. Бисте 31 чүүк машиназы, 5 чиик автомобиль, 28 комбайн, 22 трактор болгаш көдээ ажыл-агыйының өске-даа хөй санныг техниказы ажылдап, оларны колхозчуларның боттарының ооллар, кыстары башкарып турар. Колхоз төвү — Кочетово суур Тываның төөгүзүү-биле тудуш холбаалыг, республиканың чурт-шинчилел музейиниң салбыры ында ажыллап турар. Ол база алдар-дыр. Боттарывыс электростанциялыг болгаш Культура ордулуг бис. Бисте библиотека 9 мун ажыг номнуг болгаш 400 ажыг доктаамал номчукчулуг.

Колхозтуң төвү чылдың сайзырап, чаа-чаа чурттагла бажыңнары немей туттунуп, колхозчуларның амыдырал-чурттагазы улам-на бай-шыдалгыр болуп бар чыдар. Радиону болгаш радиоприёмниктерни чугаалаваска безин, төп суурда чүс ажыг өреге телевизорларлыг, олар Кызылдан болгаш «Орбита» дамчыштыр Москвадан дамчыдылгаларны программа ёзугаар көрүп турарлар. Бисте сес чыл школазында колхозчуларның школа назылыг ажы-төлү хаара туттунган, үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарының магазиннери, столовая, хеп даараар болгаш баш таарыыр, чүрүкка тырттырар черлер ажылдап турар. Чанғыс сес-биле чугаалаарга, чурттаары болгаш ажылдаары хөлүг-даа, шулуун-даа апарган. Ажыл-ишти будунгүр болгаш колхозувустуң улам байлакшыл болуру ам үүгле бистерниң боттарывыстан, сагылга-чүрүмнүг болгаш бедик организастыг болурувустан хамааржыр.

Чырыткылыг, аас-кежиктиг, тайбың, тургузукчу ажыл-иживис дээш биске бүгү чүвени хандырып берген Совет Конституциявыска колхозчулар өөрүп четтиргеннивисти илергейлеп чоруур бис.

Д. МОНГУШ,
пенсионер.

СОЦИАЛ ЧААЛАП АЛЫЫШКЫН

Хамаатыларның дыштанып эргези Октябрьның социалистиг Улуг революциязының база бир улуг чаалап алыышкыннарының бирээзи болур.

Хаанныг Россия үезинде төлевирлиг шөлээ, курорттарга, санаторийлерге дыштанып деп чүвени бөдүүн кижилер шуут билбес чораан. Клубтар, культура ордулары, спорт залдары болгаш шөлдери чок турган. Чурттун эң эки дыштанылга, эмнелге черлери байларның холунга түрган. Ынчангаш пролетариат, оон партиязы дыштанып эрге дээш демиселди чорудуп турган.

Советтер чуртунуң Үндезин хоойлузунда хамаатыларның дыштанып эргезин дүрүмчүдүп киирген.

Совет хамаатызының дыштанып эргези дээрге-ле беш, алды хонуктуг күш-ажыл неделязыг 7—8 шактыг ажыл хүнүн доктаатканы, чылда бир катап төлевирлиг шөлээни тыпсыры, бүгү санаторийлерни, курорттарны, культура бажыңнарын, клубтарны ажылчы чоннарның эргезинге дамчыдып бергени болгаш оондаа өске социал хемчеглер-дир.

Ол бүгүнүң ачызында ажылчыннар, колхозчулар, албан хаакчылар чоргуур үезинде ажыллаан, дыштанып алыр долу аргаларлыг. Оон чижээн бистиң республиканың амыдыралындан хөйну көргүзүп болур.

Үүгле бо чылын чурттун болгаш республиканың курорттарынга, санаторийлеринге бистиң республиканың 2300 ажылчы чоннары дыштанып, эмнедип алган. Дыштанылга бажыңнарынга 600 кижи чораан. «Азас» болгаш «Жарки» деп турбазаларга 640 кижи шөлээзин эрттирген. Республиканың 26 пионер лагерьлеринге 6114 уруглар хөлүг дыштанып, кадыын экижиткен. «Найырал» поезднзинге будуруглгелерниң, колхозтарның, совхозтарның 290 мурнакчы кижилери чурттун чамдык улуг-улуг хоорайларынга экскурсиялап чораан. Шушенскоеде В. И. Ленинниң тураскаал черинче коллективиг экскурсиялар болгулаан. Чанғыс хүнүнүң дыштанылгазынга хөй кижи киришкен.

Бо дээрге чоннуң кадыкшылгазының, дыштанылгазының дугайында күрүнеиниң сагыш-човаашкынының база бир көскү херечизи-дир.

Амгы үеде республиканың ажылчы чоннарының эргезинде 119 Культура бажыңы, 50 клубтар, 19 автоклубтар, 3 стадион, 5 хаак баазазы бар, ол хүн бүрү дыштанылганың одаа болу берген.

Совет кижилериң дыштанып эргези, херек кырынга ынчаар боттанып турар.

Э. ЧОКСУМ,
Тыва облпрофчөвүлелдиң организастыг килдизиниң эргелекчизи.

Кижиниң чаагай чоруу дээш

Совет күрүне күш-ажылдың болгаш дайынның инвалидтериниң дугайында доктаамал сагыш салып, ылаңгыя холун азы будун ышкынган кижилериң чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче кичээнгейин үгландырган. Маңаа бирги ээлчегде ындыг кижилерге чогуур протез, кылаштап, шимчеп чоруурунга чиигелде болзун дээш халас автомашиналарны, мотоколяскаларны берип турар.

Бо дугайында Тыва АССР-ниң социал хандырылга министриниң оралакчызы Надежда Артемьевна Глебованың бистиң корреспондентивиске чугаалааны болза:

— Ажылдап чораан бертинген, дайын халавында таварышкан азы төрээ-ле инвалид кижилериң дугайында сагыш салыры дээрге, оларның байдалын чиигедирип, оларны амыдыралга бар шаабиле киришсин дээн буянныг чорук-тур. Ындыг хевириниң дүзазын бирги ээлчегде Ада-чурттуң Улуг дайынының инвалидтеринге көргүзүп турар. Чүгле бо чылын социал хандырылга органнары дайын инвалидтери — Кызылдың чурттакчылары Исаев биле Мельниковка база Шагаан-Арыгда чурттап турар Кузьмин оларга тускай дерээн «Запорожец» деп автомашиналарны база 16 инвалидтерге мотоколяскаларны халас берген.

Ооң-биле чергелештир дайынның болгаш күш-ажылдың инвалидтерине 36 тускай «Запорожецти» саткан.

Күш-ажылдың инвалидтерине автомашинаны болгаш мотоколяскаларны аргажок хереглээр таварылгаларда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелининг чөпшээрели-биле база берип турар.

(Бистиң корр.).

АНЫЯК КИЖИЛЕРНИ—МАЛ АЖЫЛЫНЧЕ!

(Тес-Хем районнуң комсомол конференциязындан)

Самагалдайда чаа Культура бажыңы олхүн байырлалдыг шинчи кире берген турган. Ыры музыка, танцы, хөглүг аныяк үннер... Мында районнуң XXII комсомол конференциязының делегаттары — аныяктарның болгаш комсомолчуларның эң-не дээрелери: мурнакчы малчыннар, механизаторлар, тудугжулар, идепкейлиг хөй-ниитичилер, аныяктар баштыңнары чыглып келген. Оларның арaзында саанчы Фина Эрендей, сакманчы Мария Карма, механизаторлар Зинаида Адыгаа, Көк-оол Сондүймаа, чолаачылар Данзычы Мандал, Белек-оол Баткар, тудугжу Бистина Салчак, комсомол эге организациязының секретары Ензак Чечекмаа, пионер вожатыйы Даак-Хөө Чечекмаа дээш өске-даа ажыл-херээнге бердинген, амыдырал-чурттaлгазынга төлептиг аныяк кижилер бар.

Комсомол райкомунуң бирги секретары Б. Ламажаа отчёттуг илеткелге аныяктарның, комсомолчуларның мал ажылынга киржилгезиниң дугайын колдады чугаалаан. Районнуң экономиказының кол алыры—мал ажылы. Партия болгаш комсомол обкомнары чоокта эрткен пленумнарынга хой ажылын хөгжүдер талазы-биле сорулгалар дугайында чугула шиитпирлерни хүлээп алган.

«Мал ажылы — комсомолдуң шалыпчы ажыл-херээ» деп кыйгырыгны ВЛКСМ Төп Комитеди үндүргенден бээр үш чыл чедип турар. Бо талазы-биле чамдык ажылдарны Тес-Хемниң комсомол организациязы чорутканының чижектерин илеткелчи көргүскен. Чүгле хой ажылында 69 аныяктар, комсомолчулар ажылдап турар, ол — районнуң бүгү малчыннарының үштүң бир кезээ хире. Отчёттуг үе дургузунда «Тес-Хем» совхозтуң комсомол комитеди 10 аныяк кижини хой ажылынга быжыглаан.

Аныяк-өскенниң үнелеп четпес улуг дузазын малчыннар хой оолдаашкынының үезинде көрүп турар. Эрткен чазын 127 оолдар болгаш кыстар оларга дузалакчылап чеде берген. Оларның арaзындан онза шылгараанарны секретарь мактап адаан. Мария Карма 170 хураганны ажаап доруктурган. 1973 чылда республикага эң эки сакманчы деп атка төлептиин база катап көргүскен. «Тес-Хем» совхозтуң ол ажылчи кызының үлегерин Татьяна Тоюндуп («О Шынаа» совхоз), Нүрзет Доржу («Чодураа» колхоз), Валерий Хайың («Ак-Эрик» колхоз) болгаш өске-даа хөй-хөй аныяктар эдерген.

Малга быжыг чем-сугну тургузары — мал ажылының чугула кампаниязы. Маңаа районнуң аныяк-өскени шиитпирлиг рольду ойнап турар. Шупту ажыл-агыйларга комсомолчу-аныяктар бригадалары ажылдап турган. Оларның арaзында чарыштың тиилекчизи чодураажылар болган. ВЛКСМ Төп Комитединиң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан аныяк коммунист Валерий Аралдыниң удурткан ол бригада 2190 тонна сиген белеткээр планын 2320 тонна чедирген.

Ниитизи-биле чугаалаарга, районнуң күрүнеге мал ажылының продуктуларын (дүктү санаваска) садар талазы-биле үшкү кварталдың онаалдаларын, мал бажын өстүрер талазы-биле планнарын күүсеткенинде аныяктарның, комсомолчуларның үлүү эвээш эвес.

Ынчалза-даа мал ажылынга аныяктарның салыышкынын оон-даа улгаттырып болур аргаларны комсомол райкому ажыглаваанын конференция илереткен. Аныяктарның, комсомолчуларның доктаамал ажыл-ишчи коллективтери мал ажылынга улуг рольду ойнаар дээрзин практика бадыткаан. Районга ындыг коллективтер немежир туржук, мырыңай эвээжээн. Аныяк малчыннарның саны өзүп-даа турза, амыдыралдың негелдезинге дүүшпес: кырып, назылаан хоочуннарны солууру соңгаарлаттынып, малчыннар чедишпезинден чамдык харысалга чок кижилерге мал кадартып турарын ожаавас аргажок. Бир эвес «Ак-Эрик», «Чодураа» колхозтарның комсомол комитеттери ышкаш, чүгле 12 аныяктарны (оон иштинде чүгле 3 комсомолчу) хой ажылынче чорудуп турар болза, комсомол обкомунуң VI пленумунуң шиитпирлерин күүседири бергезимээр эвес бе?

Аныяк малчыннарның көргүзүглери чавыс, ынчангаш конференцияга хоочун малчыннарга деңнепки дег кижи тывылбаан.

Четпестерниң чылдагаанын конференция тодаргай айыткан. Кол-ла чүүл — комсомол райкомунуң мал ажылынче кичээнгейни кошкатканы. Аныяк-өскен арaзынга малчынның берге, харысалгалыг-даа бол, хүндүлүг ажылын багай пропагандалап турар. Алдар-аттыг, хавыяалыг малчыннар-биле ужуражылгаларны ховар чорудуп, аныяк малчыннарның ажыл-ижинге моральдыг болгаш материалдыг деткимчени четпес көргүзүп келген. Мал кадарарының чугулазының дугайында аныяк кижилерни бүзүредир сорулгалыг, ижин кара чок чугааны кижи бүрүзү-биле тус-тус кылыр арга ажыглаттынмайн келген. Комсомол райкому, чер-черде комитеттер, эге организациялар аныяк малчыннарның чурттaлга байдалдарын хандыр өөренип көөрүн, оларның ортузунга зооветөөредилгени ылап-ла дээштиг кылдыр организастаарын, политмассалыг ажылдарны доктаамал чорударын үе негеп турар.

Социалистиг чарышты шынарлыг организастап тургаш, мурнакчыларның арга-дуржулгазын аныяк малчыннарга нептередирин чедип алыр ужурлуг. Аныяк малчынны хоочун малчынга быжыглаар арганы чүге ажыглап болбазыл? Хана парлалгазы, «Комсомолчу прожектор», районнуң радиодамчыдылгазы, лекторлар, агитаторлар — аныяктарны мал ажылынче хаара тудар, аныяк малчыннарның ажыл-ижин көргүзер, арга-дуржулга нептередир талазы-биле улуг организакчы ажылды чорудар апаар.

Мал кадарып турар аныяк кижилер бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерден чылып калбазын, чааскаанзыравазын дээш, оларның амыдырал-чурттaлгазын комсомол комитеттери кичээнгейден ышкынмазы күзенчиг. Бо талазы-биле «Чодураа» колхозтуң комсомол комитединиң (секретары Ч. Ензак), колхоз баштаар чериниң (даргазы У. Дөмүр-оол) инициативазын бүгү тала-биле деткип, ол үлегерни эдерери — ажыл-агыйга экономиктиг ажыкты бээри чугаажок. Төп суурдан ырак эвес, бүгү тала-биле эптиг черге комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазының төвүн тургузар деп шиитпирни колхоз баштаар чери хүлээп алган. Ол төпке эки бажыңнар, кажаалар, клуб, чунар-бажың турар. Радиону, телефонну тургузар. Амгы үеде ол тудугга белеткел ажылдары чорттунуп эгелээн. Бригаданың составын четчелеп турар.

Конференцияга хүлээп алган доктаалда аныяктарны мал ажылынга кииріштирер талазы-биле чоокку үениң сорулгаларын айыткан: комсомолчу-аныяктарның ийи хойжу бригадазын тургузар, мал кадарары-биле 30 аныяк кижини тып, ажылдадыр, хой оолдаашкынының үезинде 330 аныяктарны сакманчыладыр, мал чеми белеткээр механизастаан бригадаларны тургузар дээш өске-даа. Бо сорулгаларның чедиишкиниң күүсеттинери — комсомол райкомунуң чаа составының организастыг ажылындан, аңаа партия, совет, ажыл-агый органнарының боттуг дузазындан улуу-биле хамаарлжыры чугаажок.

* * *

Комсомол райкомунуң бирги организастыг пленуму болган. Аңаа ВЛКСМ Тес-Хем райкомунуң бирги секретарынга Биче-оол Ламажаа катап соңгуткан.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» тускай корр.

Тудугжуларның өөредилгези

«Тыва тудуг» трестиң өөредилге комбинады чоокта чаа-ла чылда 400 хире кижи белеткээр бичии өөредилге пунктузу турган. Ам ол республикада тудуг ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазының сайзырап турары-биле чергелештир чылда муң ажыг тудугжуларның мергежилин бедидер улуг өөредилге комбинады болу берген.

Өөредилге комбинады «Тыва тудуг» трестиң ажыл-агый черлеринге болгаш өске-даа тудуг организацияларынга чаа кирген ажылчыннарны тудуг мергежилдеринге өөредир болгаш эрги кадрларның мергежилин бедидер сорулгалыг.

Ук өөредилге комбинадында янзы-бүрү хевирниң сес курстары ажылдап турар. Бо чылдың эгезинден бээр тудуг ажылынга чаа кирген 497 ажылчыннарны тудугнуң янзы-бүрү мергежилинге өөреткен. Оон ыңай бедик мергежилдиг 292 тудугжулар тудугнуң нарын аргаларын өөренир тускай сорулгалыг курсту доосканнар.

Инженер-техниктиг ажылдакчыларның билиин бедидер курс база доктаамал ажылдап турар. Өөредилге комбинадында бүдүрүлгениң депшилгелиг арга-дуржулгаларын нептередир школа база бар. Ол школага он айлар дургузунда 168 кижи өөренген. Ол-ла үениң иштинде янзы-бүрү бүгү курстарга 1790 кижи өөренген.

В. ОЙДУП.

ЧАА-СУУР САЛБЫРЫНДА

Малчын Өвүрнүң девискээринде мал кыштаглаашкыны организастыг эгелээн. Районнуң улуг ажыл-агыйларының бирээзи «Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырының эргелекчизи Матпаа Монгушовна Базыр-оол бистиң корреспондентивиске салбырда кыштаглаашкынның дугайында допчузу-биле мынчаар чугаалаан:

— Салбырның он муң ажыг малы 37 кыштагларда туруп турар. Оон иштинде төрүүр хойнуң 16 болгаш өшкүнүң 13 коданнары бар.

Шиитпирлиг чылда салбырның кышка белеткели өй-шаанда организастыг чоруттунган болгаш амгы үеде малчын бүрүзү кыштагларында көжүп четкилээн. Салбырда бо чылын бирээзинге-ле 350 хой кирер 2 чаа кажаа немей туттунган. Ол ышкаш кыштаглар септээр тускай бригада доктаамал ажылдап келген. Ук бригаданың иштинден херээженнерниң бажыңнар чугайлаар звенозунуң удуртукчузу Вера Түлүштү, чаш малдың кажааларының септекчизи, коммунист Маадыр-оол Дорлукту, печник Түлүш Чынданы мактап чугаалап болур. Оон аңгыда хойжулар Алексей Шивит-Доржу, Ховалыг Кара-оол болгаш бо чылын чүс баш өшкүге онаашкыр 109 анайларны камгалап алгаш, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнаткан Бадар-оол Саая олар кыштагларын боттары септеп, эки белеткенгеннер.

Кышкы үеде эң кол чүүл— малдың быжыг чем-суурун белеткеп алыры болур. Бо талазы-биле мурнуку чылдарга бодаарга кыштаг бүрүзүнде бөдүүн мал чемнери дужур түңген. Ынчалзажок Каа-Хем районудан сөөртүп алза чогуур мал чемнеринче амдыгаа чедир совхозтуң дирекциязы машина-техниканы чорутпайн турары элдептиг.

Малдың баш санының хораар чоруун болдурбазы-биле, тускай эртемниглер-биле кады кодан бүрүзүнге ай санында чедип, санаашкыннарны кылып, чизе-даңзызын чаартып турар бис. Ол үнүүшкүннерге агитбригаданың артистери, автолавка, кижи эмчилери база коданнарга чедип турар.

Декабрь айның төнчүзүнде салбырга мал оолдаашкыны эгелээр. Ол чугула кампанияга амдан белеткенип эгелээн бис. Төрүүр коданнарда малчыннарга немелде күш кылдыр 80 комсомолчу сакманчыктерни эъттарар дээш, совхозта комсомол комитеди-биле хуваалдачы кылып эгеледивис. Ниитиниң малын кыштап хүр ажырары ындыктыг хүлээлге дээрзин бистиң Чаа-Суур салбырының мал ажылында хамаарылгалыг бүгү кижилери медереп билип турар.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Делегей солуннарының арыннарында

Даштыкы чурттарның парлалгазы Л. И. Брежневтиң Индияга чораанының түңнелдерин калбаа-биле тайылбырлап турар. Кады кылган совет-индий декларация, өске-даа совет-индий документилер Делиниң солуннарының болгаш журналдарының бижип турар чүүлдериниң кол темазы. «Дээди деңнелге эрттирген индий-совет чугаалажыышкыннар чүгле ийи чурттуң арaзынга билчиишкининиң болгаш дем каттыштырып ажылдаарының улам улгадырынга эвес, харын хамыктың мурнунда Азия дипке бүгү-нитти тайбың дээш демиселге нитти турушту төлевилеп айтырынга база улам таарымчалыг байдалды тургузуп берген»—деп, неделя бүрүде үнер «Мейнстрим» журнал бижээн. «Совет Эвилелиниң шылгарангай удуртукчузун Индияның найыралдыг чылыг сеткил-сагыштыг хүлээп алганы бистиң улустарывысты болгаш чурттарывысты холбаштырып турар найырал харылзааларының быжыын көргүскен» — деп, журнал демдеглеп турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының Индияга чорааның түңнелдери «чер кырынга дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының болгаш быжыг тайбынның эрге-ажыктарынга дүүштүр улам калбаа-биле кужениишкиннер каттыштырарының оруун ажыдып берип турар» деп, «Нэшнл геральд» солун редакция чүүлүнге демдеглээн.

«Л. И. Брежневтиң Индияга чораан аян-чоруу — делегей байдалының дүшкүүрлүүнүң чавырлыышкынын быжыглаарынга, ону делегейниң бүгү девискээрлеринге нептередиринге херек кырында киирген улуг-хуу» — деп, Польшаның «Трибуна люду» солуну бижээн. «Совет-индий харылзаалар аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаарының үлегер-чижээ болу берген» деп айыткаш, болгар «Народна младеж» солуннуң бижээни болза: «Л. И. Брежневтиң ол аян-чоруунуң түңнелдери ССРЭ биле Индияның харылзааларын калбартырынга чаа шынарлыг үе-чада, чүгле Азия дипке эвес, харын бүгү делегейге тайбың болгаш депшилге дээш демиселге чугула базым болган».

★ ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары Густав Гусактың Индияда барганынга холбаштыр Праганың болгаш Делиниң солуннары чехословак-индий харылзааларның дугайында хөй-хөй материалдарны парлап турар.

★ Лондоннуң солуннары Великобританияның даштыкы херектериниң болгаш нацияларның дем каттыштырылгазының херектериниң талазы-биле министри Алек Дуглас-Хьюмнуң Совет Эвилелинге албан ёзузу-биле аян-чорук кылып келгенинче улуг кичээнгей салып турар. «Ол аян-чорук совет-англи дипломаттыг болгаш экономика харылзааларын экижидер —кол сорулгалыг» — деп, «Дейли телеграф» солун редакция чүүлүнге айыткан. «Таймс» солуннуң бодап турарын ёзугаар алырга, ССРЭ-биле Англияның арaзында харылзааларны бот-боттарынга ажыктыг кылдыр калбартып болур чаагай аргалар бар.

★ Даштыкы чурттарның парлалгазы Чилиде патриотчу болгаш депшилгелиг бүгү күштерге удур араатанзыг үүлгедиглерниң үргүлчүлеп турарын кыленнээшкиниг буруу шаап. Уругвайның улузунуң демократтыг эргелеринге удур реаксылыг күштерниң шавар халдаашкынының күштелгенин, ында Коммунистиг партияның болгаш чурттуң өске-даа депшилгелиг партияларының, организацияларының ажыл-чорудулгазын хоруп кааның буруу шаап бижип турар.

(СЭТА).

Софияда политиктиг совет плакат делгелгези. Болгар найысылалдың муң-муң ажыл-ишчилери болгаш аалчылары аңы-дуңма чурттуң чурукчуларының чогаадыкчы ажылын сонуургап таныжкан.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

ШИИТПИРЛИГ БУРУУ ШАПКАН

КАИР. (СЭТА). Тайбың чугаалажыышкыннардан ойталап, ону соңгаарладып база Чоокку Чөөн чүкте байдалды улам-на нарыыдадып турары дээш Израиль таланы египет солуннар буруудадып, ол дугайын тодаргайы-биле бижип турар.

Каир—Суэц арaзының 101 километр черинге чугаалажыышкыннарны үзүп турар Израильдиң үүлгедиишкинин «Аль-Ахбар» солун буруу шаап бижээн. Ол дээрге, Чоокку Чөөн чүкте болуушкун талазы-биле тайбың конференциязын эртирери ажык-дуза чок деп хоозун чорукту нептередир дээн сорулгалыг кажарлаашкын-дыр деп, ол-ла солун айтып турар.

КНО-нуң айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 338 дугаар резолюциязын, израиль болгаш египет талаларның ат салганы ноябрь 11-ниң протоколунда айыткан чүүлдерни күүседиринден Израильдиң ойталап турары дээш, 101 километр черге чугаалажыышкыннарны Египет үскен деп ол солун демдеглээн.

«Ол документилерни а ол ышкаш КНО-нуң өске-даа резолюцияларын Израильдиң күүсетпейн турары Тель-Авивтиң удуртукчуларының агрессчи күзелин долузу-биле сойгалап турар» деп, «Аль-Ахбар» бижээн.

Израиль дайын үүлгедиишкинин база катап эгелээринге белен деп Каирниң «Аль-Гумхурия» солуну болуннуң мурнуку чүүлүнге бижээн.

Фашизмге орук бербес

Бо хүннерде телеграф дамчыштыр Перудан дүвүреңчиг медээлер келген. Барыын үзелдиг идегеттер чурттуң мурнуу департаментилеринге — Арекипке, Пунога болгаш Кускога хөй хүннер дургузунда ажыл соксадыышкыннарын организастааш, корум-чурум үрээр чөңгээлер үндүрген. Олар Веласко Альварадонуң чуртка депшилгелиг социал-экономика чаартылгаларын боттандырып турар чазааның «быжыын шенээринге» ол үүлгедиглерин ажыглаарын оралдашкан.

Реакционерлерниң Перуга дуржок үүлгедиглер кылырынга ажыглап турган аргалары чили бүтпес идегеттерниң «аажызы»-биле аажок дөмей болган. Перунуң дуржок идегеттери база-ла олар дег кылдыр экономикага үй-балай байдал тургузарын, ол девискээрлерни аъш-чем-биле болгаш эргежок чугула бараанар-биле хандырарынга шаптыктаарын, ынчангаш чоннуң сеткил-сагыжын хомудадырын, ону эрге-чагырга удурландырарын оралдажып турган.

Чазактың истелгелер чорутканының түңнелинде илерээнин ёзугаар алырга, сүлчээчилер Перунуң мурнуу девискээрлеринге «магадылал кылдыр» хөй боо-чепсек белеткеп алгаш, ону тускай дерээн чажыт шыгжамыр черлеринге суп каан.

Реакцияның чимзенишкиннери буурап дүшкен. Альварадонуң чазаа улустуң деткимчезинге оорганган, чазакка удурланган идегеттерге удур эң шиитпирлиг хемчеглерни алган. Барыын үзелдиглерниң дуржок үүлгедиглер кылырын организастаан чери мурнуу үш департаментиге онза байдал тургустунган. Аңаа патриотчу организациялар, эрге-чагырга черлери болгаш шериг шыңгызы, шиитпирлиг демиселди чоруткан.

Ам Перунуң мурнуу талазында байдал чазалып турар. Перу чазааның алган шыңгыы хемчеглери чүгле ында дуржок идегеттерге эвес, харын чили магачыннарның «дуржулгазын» ажыглааш, боттарының демократияга удур, реаксылыг ажыл-чорудулгазын Латин Американың өске чурттарынга база өөскүдер деп турар, барыын үзелдиг бүгү күштерге сүртенчиг сагындырыг болган.

— Бистиң революциявыс күштүг болгаш улустуң деткимчезинге даянып турар. Ону болдунар-ла бүгү аргаларывыс-биле камгалаар бис—деп, чурттуң депшилгелиг күштериниң реакцияны ашкан тиилелгезиниң чугулазын демдеглээш, президент Веласко Альварадо медеглээн.

(СЭТА).

База бир хунта

Грецияга ноябрь 24-тен 25-че дүне шериг күжү-биле база бир эргилде кылган үймээн болган. Эрге-чагырганы сүлчээлешкен генералдар ажелеп алгаш, чуртка алды чартык чыл дургузунда турган полковниктер ёзу-чурумун дужурген. Дужурткен президент Пападопулос туттурган, шеригде, күрүне аппарадында болгаш айыыл чок чорук органнарында аштаалга боол, оон талалакчыларын ажылдан дужүрүп турар. Чаа президент болган генерал Гизикис хамааты чазак тургузуп алган. Угаазылаттынып турары ёзугаар алырга, ук чазак чүгле шериг диктатуразын чажырарының аргазы боол турар.

Ындыг болганда, полковниктерни генералдар солаан, бир бөлүк сүлчээчилер оон өскелериниң оорунга кирип алган. Болуушкунуң чогум ужуру чүгле ында бе? Хамык ужур сүлчээлешкен ийи шериг бөлүкчүгежиниң адааннажып турарында бе?

Ук болуушкуннар 1967 чылда болган эргилдениң түңнелинде тургустунган шериг ёзу-чурумунуң «ханы кризизинче» туттура бергенин херечилеп турар деп. Афиныың политиктиг сөөлгү болуушкуннарын сонуургап турар хайгаарыкчыларның хөй нуруузу түңнел кылган. Шынап-ла ындыг. Мооң мурнунда турган президент шериг диктатуразының ат-сывын «либералдыг» аян шинчи-кинерин оралдажырга, грек улус аңаа төөреттирбээн. «Демократиязырак кажарлаашкыннар» кылырының оорунга харын чогум демократияны катап тургузарын улус негээн. Оон аңаа харын кылдыр ханныг дерзии хемчеглер алгаш, Пападопулос болуунуң «шенелдезиниң» бойлааның боду көргүскен.

Чурттуң чаа чагырыкчылары ёзу-чурумнуң туттура берген муңгашталыышкынындан ону үндүрүп ап шыдаар бе?

Чаа хунта удуртукчуларының политиктиг мөзүзү, оларның медеглелдери болгаш үүлези база политиктиг хайгаарыкчыларның хөй нуруузунуң угаазылалдары ону чок деп харыылаар барымдааны берип турар.

Генералдарның эргилде кылыр үймээнин организастааннар даштыкы чурттарның билдингир бөлүктериниң деткимчезин алырынга баш бурунгаар оорганып алган деп, хөй-хөй тайылбырлакчылар ук үймээнниң ужурун чугаалааш айыткан чижээ. «АКШ ол эргилдениң болурун баш бурунгаар билип алган, чаа премьер-министр Андруцопулос дээрге — шаган тура АКШ-тың өңнүү-ле болгай» деп, «Нью-Йорк таймс» солун бижээн.

Грецияның иштики политиктиг хөгжүлдезиниң перспективаларын үнелеп көөрүнге мындыг барымдаа чугула: сөөлгү хүннерниң болуушкуннары шериг диктатуразының ханы кризистели бергенин тодаргай көргүскен, оон ёзу-чуруму чурттуң мурнунга тургустунган чидиг политиктиг, экономиктиг, болгаш социал айтырыгларны шиитпирлеп шыдаваан, улустуң демократияже чүткүлүн базып шыдаваан. Чаа тыптып келген чагырыкчы идегеттер ол айтырыгларны шиитпирлей-даа албас. Шериг ёзу-чурумунуң кризизи харын ханылаар.

СӨӨК-ЯЗЫ ЫЛГААР ЧОРУК

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Чилиге турар шериг талазы-биле төлээлекчизи полковник Т. Гэффордтуң чүгле негр кижи болганы дээш ол чуртка баарын Чилиниң хунтазы хораан деп, «Нью-Йорк пост» солун бижээн. Чилиниң шериг эрге-чагырганызы негр полковниктиң оорунга ак кештиг кижини чорударын негээн. Чилиниң шериг эрге-чагырганының сөөк-язы ылгаар ындыг негелдези Пентагонга болгаш АКШ-тың күрүне департаментизинге шаптараазынны болдурган. Полковник Т. Гэффордту АКШ-тың шериг талазы-биле Дээди органы—штабтар даргаларының комитеди Чилиге шериг талазы-биле төлээзинге томуйлаар деп шиитпирлээн турган. Ынчалза-даа Гэффордту депшиткени «чаа чили эрге-чагырганың сөөк-язы ылгаар политиказынга таарымча чок болган» деп, АКШ-тың Чилиде элчин чери дыннаткан.

Чилиде эрге-чагырганы деткип турар Вашингтонның төп албан черлери Чилиниң шериг эрге-чагырганызының ол кескүле сөөк-язы ылгаар ёзузунга дораан-на чагыртып, оон негелдезин хандырган. «Сантьягога баар шериг төлээлекчизинге ак кештиг офицерни томуйлааның АКШ-тың шериг эрге-чагырганзының төлээлекчизи доп-дораан дыннатканы» деп «Нью-Йорк пост» бадыткап бижээн.

Канаданың хөй-ниитизи калбак херегелел бараанарының, нургулайында аъш-чем продуктуларының өртектериниң соксаал чок улгадып турарынга аажок сагышсырап турар. Канада хереглекчилерни мөлчүп тургаш эмге-хаяажок кончаалар ап турар монополияларны хай дээр хемчеглер алырын негээриниң массалыг кампаниязын калбартыр үннер үргүлчү дыңналып турар. (Солуннардан).

Ынчаарга шииткекчилер кымнар ийик?.. (СЭТА-ның фотохроникаы).

ЧИЛИ ХУНТАНЫҢ ҮҮЛГЕДИИ

БУЭНОС-АЙРЕС, (СЭТА). Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Луис Корваланны Чилиниң шериг сүлчээчилериниң чазаа айгадаң Досон ортулукта хоругаал лагеринче чорудупкан. Сантьягодан Буэнос-Айресте кээп турар дыңнадыглардан алгаш көөрге, Улусчу чаңгыс эп чазаанга казымал-руда үлетпүрүнүң министри турган Фелипе Рамирес, радикалдыг партияның даргазы Ансельмо Суле болгаш национал конгрессиң депутаттар палатазының кежигүнү Камило Сальво олар-биле катай Л. Корваланны ол ортулукка шериг самолёду-биле чедирип каан деп, хунта албан хуузунда дыңнаткан.

Досон ортулук Чилиниң кыдыккы мурнуу талазында, Магеллан өөжүнүң девискээринде, кыжын аңаа 30 градус соок турар. Ол ортулукка турган шериг-агаар баазазын улуг хоругдал лагери болдурган. Улусчу чаңгыс эптиң эң көскү ажылдакчыларын ында хоругдап турар.

Чилиниң Компартиязының Чиңгине секретарын тудуп алган үеден бээр ону Сантьягода шериг академиязының шивээлеринге хоругдап келген. Аңаа эргежок чугула эмнерни, чылыг хепти үргүлчү бердирбейн келген. Кара-бажың даамалдары Луис Корваланны ол академияның даштында дап шала кырынга кызыл-буттап алгаш дүне шак-шагы-биле тургузуп, хинчектеп келген.

Чилиниң шериг чагырыкчылары Луис Корвалаңга удур ялалал болдургаш «күрүне өскерликчизи» дээр нүгүлүн бадыткалың алыр кандыг-даа барымдаа тып чадааш, Чилиниң Компартиязының удуртукчузунуң кадыынга хора чедирер, ындыг арга-биле оон амытынынга чедер деп турар.

ӨРГҮҮДЕЛ

Нинаның саанчылап эгелээнинин баштайгы хүннери фермага эвээш эвес чүгаа-соотту болдурган. Оон алыс ужуру мындыг. Нина Манчык «Көк-Тей» совхозка саанчылап киреpде таптыг-ла 20 харлыг турган. Ону баштай фермага солукчу саанчы кылдыр хүлээп алган. Дыштанып хүнерде кым-бир саанчыны солуп, оон инектерни саар азы кандыг-бир чылдагаан-биле ажылдавайн барган саанчының орнунга ажылдаар.

Ферманың мурнакчы саанчызы Оюн Тадарның солукчузу болуп, Нина Манчык ажылдай берген. Ол мурнакчы саанчы аныяк уругнуң саанчылап өөренириңге дузалап, инек сазрының аргазын айтып берип, ол-бо инектериниң аажы-чанын чүгаалап турган. Чамдыкта Оюн Тадар дыштанып хүнүнде безин саалда черинге кээп, Нинага дузалажы бээр.

Бир-ле хүн Нина Манчыктың чангыс инекке онаалтыр сагган судун бригадир Николай Пичүгин учётчиктен сонуурган айтырган.

— Бир инектен 7 кг болган-дыр — деп, учетчик бригадирге харылаан.

—А Оюн Тадарның хүнде саап турганы каш килограммыл?

— 9—10 кг-дан кудулавайн турган чүве. А бо уруг 3 кг-ны чедир сагбайн турардыр.

— Үш килограммны чедир сагбайн турар че?!—деп, Пичүгин аңгадай берген. —Инек бүрүзүнден 3 кг чедир алдынмаан! А 20 инектен 60 кг ышкажыл. Ону болдуруп болбас!

Бригадир-даа аныяк саанчыдан шыңгыы-ла негелде салган. Хамык-ла таарымча чок чүгаа-соот чогум-на ол 3 кг чедир алдынмаан сүттен эгелээн. Бир чамдык саанчылар: «Ындыг саанчыны канчаар боор. Чедир алдынмаан хайыраан сүттү але... Ынчаар ажылдаар чүве болза, ферма планын кайын күүседир» деп аразында чүгаалашкан тургулаар. А бир кезек саанчылар аныяк уругнуң талазында. Олар мынча дээр:

— Саанчы болуп төрүттүнүп келген кижи кайда боор. Кандыг-даа ажылга чоорту өөренир ышкажыгай.

— Ындыг харын. Силер боттарыңаар-даа саанчылап эгелээн баштайгы үенерде чеже сүттү чедир албайн туржук силер.

— Нина, сен ундарава. Домей-ле саанчы болуп өөрени бээр сен. Кызып ажылда. Сеңээ дузалажыр бис.

Нинаның сагган инектеринден чедир алдынмаан сүт чоорту эвээжеп турган.

Нина Манчык ажылдың бергезинден ойталаар бодаваан. Салып алган сорулгазының эчизинге чедер, ыяапла саанчы болур деп шиитширлеп алган.

... Күжеништинниг ажылдың бир чылы эрткен. Нина Манчык эш-өөрүнүн дузазыбиле саанчы мергежилди шору шингээдип апкан. Тура-соруктуг, чүткүлдүг уруг ынчан инек саар талазы-биле өске саанчылардан дудак чок апарган. Аңаа дунгужун төрээн аныяк инектерни тускайлап берген. «Сүт чедир сагдынмаан» деп чугаа-соот ам читкен. Ийи дугаар чылында Нина Манчык бодунга быжыглаан инек бүрүзүиден 2000 кг ажыг сүттү сагган. Ынчан оон ады «ортумактар» аразында эвес, а мурнакчыларның одуруунда барган. Ону хурал-суглаага бо-ла мактаар болу берген.

1972 чылдың чазы. Эртенги саалдадан соң келгеш, Нина Манчык бажың-балгалының иштин зайлап, уругларын ашкарып-чемгерип каап, арыг ак саазынга бижиттинип олурупкан. Ол дыка ер хандыр боданып олургаш бижээн. Бижип доозупкаш, саазынны шевергин кылдыр сый тудуп дургеш, сумказынга суп алгай.

Кежээки саалда доозулган. Саанчылар ферманың кызылбулуңунга чыглып келген. Чарыштың түнелин үндүреринбиле совхозта партия организациязының секретары Валентина Михайловна Гаврилова чедип келген. Түнелди үндүрүп чугаалашкан соонда, саанчылар тарап чоруп турда, Нина Манчык партия организациязының секретары Валентина Михайловнаның чанынга чеде берген. Секретарь аныяк уругнуң арын-шырайын көөрге, ол бир-ле чүве чугаалаар бодаан хевирлиг болган. Оон арай дитип чадап турарын секретарь эскерип каап, айтырган:

— Кандыг-бир айтырыың бар бе, Нина? Азы чүл?

Нина чавык хүлүмзүревиштээн, харыылаан:

— Чок. Айтырыым-даа чок, Валентина Михайловна...

— Мен сени кандыг-бир айтырыг салыр боор деп бодадым.

— Харын... Мында өргүүдел бар чүве ийин, Валентина Михайловна...

— Чүнүң дугайында?

Нина сумказын ужээш, оон каш каът кылдыр сый тудуп каан саазын үштүп алгаш, секретарьже арай-ла идек-дадак сунган.

Секретарь саазынны чада туткаш, номчуп көрген. Оон элээн болганда, Валентина Михайловна Нинаже чавык хүлүмзүруг-биле көрбүшээн, чугаалаан:

— Партияга кирери-биле өргүүдел бижээнин ол ышкажыл але, Нина? Эки-дир. Партия хуралынга чугаалажыр бис...

Ам Нина Аракчаевна СЭКП кежигүнү. Ол В. И. Ленининиң өргим овур-хевирин сиилбээн чаа кызыл билетти бо чылын алган. Нина ферманың мурнакчы саанчызы, хөй-нинти амыдыралынга идепкейлиг киржип турар. Ында хереженнер чөвүлелининиң база кежигүнү.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң фермазының төлээлери Көк-Тей фермазынга аалдап келгенде, Нина Аракчаевна-биле үжуражы бердим. Ол Межегейниң мурнакчы саанчыларының бирээзи — Тамара Оюн-биле чугаалашкан тур. Чолдаксымаар сынныг, дозураш каректыг, хүрең чаактыг, чазадак-шилгедек уруг болду. Ол үш уругларның иези. Оон ашаа— Силим Манчык—чолаачы. Силим база-ла бодунуң коллективинде мактадып турар.

Нина Аракчаевна тоскуу беш чыл планының шиитпирлиг үшкү чылында инек бүрүзүнге онаалтыр 2800 кг-дан-куду эвес сүттү саап алырын хүлээнген. Бодунуң берген сөзүнге тыныш болуп, он айлар дургузунда инек бүрүзүнге онаалтыр 2600 кг сүттү сагган.

К. АРАКЧАА.

СПОРТ: сезон ажыттынган

ЧУРУКТА: найысылалга кышкы спорт сезонунга тураскаатка хаак маргылдаазынга конкурстан дашкаар киришкеш, тиилеп үнген Бай-Хаактың херээженнер командазы.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Тайга станциязга кыжын чоруурга магаданчыг-ла ийин. Ылаңгыя хоорай чурттакчызы арга-арыгга келгеш, ӱүн карааның, ак харның, ыяш-даштың магалыг көстүрүн кайгап, ында агаарның арыг-силиниге амырап, үргүлчү-ле аңаа чоруксаар күзелин илередир. Аңаа хөй-хөй кызылчылар эрткен дыштанып хүнде база катап бүзүрээннер.

Воскресеньеде бистер Тайга станциязынга эртен он шак хиреде четтивис. Эрте-даа болза, аңаа дыштанырын күзээнер шагда-ла чыглып эгелээн болду. Автобустар найысылалдан уурук-сууруктап кээп-ле тур. Олардан дүшкен кижилер спортчу хевин чылыдыр кеткен, хаактарын туткан, а бир чамдыктары шанактарын-даа ап алган келгеш, каад-аяс хүнүү, долгандыр арганы магадап гурдулар.

Ол аразында маңаа болур хаак маргылдаазының киржиҳчилери чыглып эгеледи.

Удаваанда-ла спортчуларның парады эгелээн. Чыылганнарга ВЛКСМ Кызыл хооркомуның секретары Эрес-оол Ооржак спорттуң кышкы сезону ажыттынганы-биле байыр чедирип, спортчуларга чедишкинин, дыштанганнарга хөглүг, магалыг дыштанылганы күзээн.

Хаакка маңнаарының талазы-биле эрткен чылгы хоорай чемпиону, Кызылдың башкы училищезининң командазы кышкы сезонну ажыдарының тугун көдүрген.

Судьяның медээзи эдерге хаак оруунче спортчулар маңнажып үнүпкен. Он ажыг минута эрткен соонда ортумак сынныг, он чеди хире харлыг уруг бир дугаарында дүрген, чиик-даа маңнап келдя. Ол дээрге Бай-Хаактың аныяк хаакчызы Галя Трубицына болду.

Бай-Хаакта уругларның спорт школазының директору Кызылга спорттуң кышкы сезону ажыттынарын дыңнаап, боттарының хаакчыларын найысылалдың дуржулгалыг спортчулары-биле кады маңнадып, мергежилин бедидер сорулга-биле оолларның болгаш уругларның беш командазын эккелген болду. Олар конкурстан дашкаар киришкеш, эки түңнелдерни көргүскен. Кыстарның бирги командазы өөредилге черлериниң командаларының аразынга бирги черни ээлээн, ийиги командазы үшкү черже үнген. Эр улузуйуң командазы үшкү черде болган.

Өөредилге черлериниң херээженнер командаларындан эки түңнелди бо удаада башкы институдунуң хаакчылары көргүскен. Дөрт кижи составтыг команда 3х4 километрни ниитизи-биле 61,43 минутада эрткен. Хууда эки түңнелдерни Эльвира Крицина (башкы училищези), Людмила Козина (башкы институду) болгаш Людмила Кузнецова (уран чүүл училищези) олар көргүскен.

Будүрүлгелерниң херээжен хаакчылар командаларының болүүнге геология экспедициязының төлээлекчидери бирги черни ээлээн. Оларның төлээлекчизи Людмила Гаврюнова үш километрни 17.22 минутада эрткеш, бирги шаңналды алган.

Будүрүлгелерден типография, комплекстиг геология экспедициязының, бирги автотранспорт будүрүлгезининң, автосептелге заводунуң, Тываның электрочеткизининң, автошколаның, эмнелге черлериниң болгаш хоорайның улус өөредилге киллизиниң командалары киришкен. Эр улустуң командаларындан шыырак хаакчылар экспедиция коллективинден үнген. Геологтарның командазы беш-беш километрни ниитизи-биле 118.17 минутада эрткен. Команданың составында геологтар Равиль Шайдулин, Валерий Попов, Борис Никитов болгаш Юрий Метинский олар кирип турар. Геологтарның чедишкини таварылга эвес. Бо улуг коллективте спорт ажылы эки туруштуган болгаш ында спорттуң янзы-бүрү хевирлери сайзырап турар.

Ийиги, үшкү шаңналды Тываның электрочеткизининң болгаш № 1 АТБ-ниң бирги командазы алган.

Өөредилге черлериниң эр улустарының командаларының чарыжынга чидиг маргылдаа башкы институду биле башкы училищезининң командаларының аразында болган. Аңаа институттуң хаакчылары тиилээн. Ийиги черде уран чүүл училищезининң, үшкү черде — педучилищезиниң командалары болган.

Кышкы спортчу сезонга тураскаатка маргылдаалар масс-алыг болуп эрткен. Аңаа эң хөй спортчулар эмнелге коллективинден киришкен. Оларга тускай шаңналды тывыскан.

Найысылалга кышкы спорт сезону ынчаар эгелээн.

О. ИРГИТ.

...Бөдүүн хамааты мен

Хамааты деп эрге туткан
Харыысалга хүлээлгелиг —
Чоннуң херээн кылчып
чоруур
Чоргаар бөдүүн хамааты мен.
Амы-тыным херек болза,
Аткаар баспайн берип
болур—
Ада-чуртта салым тудуш,
Аңаа бөдүүн хамааты мен.
Хууда алдар, кончаа
сүргеш,
«Хуулгаазыннап» хуулуп
чорбас,
Чоннуң херээн бедик көрген
Чолум чыраан хамааты мен.
Бөдүүн-даа бол амыр эвес
Бөмбүрзекти аргажыпкан —
Холум күштүг, эртем-номнуг
Коммунисчи хамааты мен.

Алексей АРАПЧОР.

АК-ЧАЙТ ЧЫРЫК

Чок дээн улуг заводтарга
Чонуп, кошкан адагаштар
Чаъска, соокка дадарбас-даа
хевин кеткеш,
Саян ажып, Хемчик кешкеш,
Эрзин четти.
Шивейликтир аргып, шуткаан
Чинге демир ону дамчып,
Адавыстың Ильичиниң
күзел-соруу —
Ак-чайт чырыын тыва черде
чайнадыпты.
Кода-хоорай төптер туржук,
Колхоз, совхоз шаңы чедир
Бажың-балгат иштин-даштын
херелединдир,
Башкы шолбан адаарган
чырык келди.

Б. ЧЮДЮК.

АГИТКВАРТИРАЛАР

Тожуда Ий суурнуң херээженнери «Эң эки херээженнер чөвүлели» деп чарыштың негелделерин күүседир дээш, бар аргаларны ажыглап, соруктуу-биле ажылдап турарлар. Херээженнер ортузунга организас-массалыг ажылды чорударынга суурда тос агитквартира база улуг ужур-дузалыг бооп турар.

Оларның аразында эң эки ажылдыг агитквартира дээш конкурс чарлаттынган. Ында ыг-бүлеге уруглар кижизидилгезининиң талазы-биле болгаш чурттакчыларның оран-бажыңнарының арыг-шеверинден эгелээш, эң тергиин даараныкчы, аргыкчы, огородчу дээш, оон-даа өске негелделер кирген.

Конкурстуң түнелинде эштер: А. Мартый-оол, М. Бириней, К. Ооржак олар удуртқан агитквартиралар бүгү-ле көргүзүглер талазы-биле эң эки болганын тускай жюри демделээн.

Ол агитквартираларда көргүзүг материалдары болгаш шимелде-дерилгелер эки тургустунган. Тускай секциялар планда көрдүнген хемчегларни хажык чокка күүседип турарлар. Чижээ, «Найырал» аттыг агитквартирада уран-шевер холдар бөлгүмүнүң удуртукчузу Хүргүл Хертектиң аргыырының уран-шевер аргаларынга эш-өөрүн өөредир дээш кызымаккай чүткүлүг халас барбайн турар. Ук бөлгүмнүң 40 ажыг кижиктилери аргыырының янзы-бүрү аргаларын эки шиңгээдип алгаш, ам харын боттары өскелерни өөредип эгелээннер. Ол бөлгүм уран-шевер холдарның делгелгезин организастаан. А район делгелгезинге Ий суурнуң уран-шеверлери бирги черни алгаш, өртектиг шаңналдар-биле болгаш хүндүлел бижик-биле шаннатканнар.

Амданныг аъш-чем кылырының делгелгезинге суурнуң бүгү агитквартиралары киришкен. Аңаа бирги черни Х. Даржаа удурткан агитквартира ээлээн.

Агитквартираларда организастыг ажылдың акижээнинден ында культура-массалыг хемчеглер база эки чоруп турар. Олар боттарының эки туразы-биле суурнуң чурттакчы чонунга элээн каш концерттерни көргүскеннер. Бот-тывыңгыр уран чүүлдүң идепкейлиг киржиктилери В. Дугаачы, К. Дандарай, Х. Очур, Т. Шачамай, М. Улаачы олар ёзулуг бот-тывыңгыр артистер болу бергеннер.

Тайбының Совет фондузунга тус-тус агитквартиралар ниитизи-биле 164 рубльди киргеннер.

Г. ДОҢГАК.

ПАРЛАЛГА ЧАГЫДЫЛГАЗЫ

Каа-Хем районда келир чылдың солуннар, журналдар чагыдылгазы уламчылап турар. Сарыг-Сеп суурнуң албан организация черлеринде болгаш бүдүрүлге коллективтеринде парлалга чагыдылгазы эрткен чылдан-дээре түнелдиг чоруп келген.

Районда бо айның 1-ге чедир ниитизи-биле 11.247 кезек солуннар болгаш журналдар чагыттынган. Ол дээрге эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 107 кезек хөй болуп турар.

Чагыдылга район төвүнүң № 1 ортумак школазында, көжүп чоруур № 958 болгаш № 3 мехколонналар коллективтеринде организастыг чоруп келген. Бо чугула ажылга ак сеткилдиг киржип турарлар хөй-нинти тарадыкчылары Сарыг-Септе эвээш эвес. Оларга район эмнелгезинде Татьяна Сарапулова, көжүп чоруур № 958 мехколоннада — Анастасия Ерлина, № 3 мехколоннада — эш Агалакова болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Районның суурларындан Кундустугнуң, Бүрен-Аксының, Ильинканың чурттакчылары парлалга чагыдылгазынга идепкейлинин көргүскен. Бо суурларның 1000 кижи бүрүзүнге онаалтыр дес-дараалаштыр 1070, 1003, 960 кезек чагыдылга хамааржып турар. Ол черлерде почта салбырларының удуртукчулары А. В. Сорокина, В. Н. Фролова, М. П. Чепкасова парлалганың хөй-нинти тарадыкчылары-биле баш удур семинар эрттирип, чагыдылганың канчаар чоруп турарының түнелдерин өй-өйлеп үндүрүп, ону билдиглиг удуртканнар.

Бо чедишкинвер-биле чергелештир ол чугула кампанияда четпестер чок деп болбас. Ылаңгыя Бүрен-Хем суурда бо ажыл дыка шүшпең чоруп келген. Бо хүнерге чедир ында чүгле 673 кезек, азы 1000 кижиге онаалтыр 692-ле чагыдылга кылган болуп турар. Ында партия, комсомол болгаш өске-даа хөй-нинти организациялары бо чугула ажылче чогуур кичээнгей салбайн турарын ол хереченлеп турардыр.

К. ДОҢГАК.

Дмитрий Саая. «ЧАЙГЫ КЕЖЭЭ».

КЫЗЫЛЧЫЛАРГА:

Байырлал хүнүнде чүү болурул?

Политиктиг чыдыышкын бажынынга скрипачылар ансамблининиң концерти декабрь 5-те 19 шак 30 минутада эгелээр.

«Енисей» болгаш Даг экспедициязының Культура бажыңнарынга чечен чогаалдың чаа номнарының делгелгелери, боттывынгыр артистерниң концерттери, аныяктар кежээзи ол-ла хүн болур.

«Хүреш» стадионга конькилиг чунгулаашкын 11 шакта эгелээр. Культура болгаш дыштанылга парыгынга биллиард, теннис залдары, хаак баазазы 10 шактан эгелеп ажылдаар.

«Тайга» станцияже автобустар 8.30, 10.30, 11.30 шактарда чоруур.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

Дуржулгалыглар

ТИИЛЭЭН

Кызыл хоорайның бирги черн дээш баскетбол маргылдаазының ээлчеглиг оюнунда эр улустуң «Медик» командазы биле башкы институдунуң студентилери ужурашкан. Эмчилер коллективиниң ийи шыырак спортчузу бо удаада маргылдаага киржир чай чок болганындан, команданың күжү пошкай берген. Студентилер удурланыкчызын удуп ап болур аргалыг болза-даа, эмчилерниң ойнакчыларының дуржулгазы улуг болганындан 76:72 санга удуп алган. Өске оюннарның түнелди мындыг болган: башкылар политехникумунуң оолдарын, «Динамо» командазы көдээ ажыл-агый техникумунуң сургууддарын удуп алган.

Херээженнер командаларындан политехникумунуң, уругларның спорт школазының баскетболистери тергиндеп турар. Олар бо удаада медицина училищезининң, көдээ ажыл-агый техникумунуң спортчуларын утган.

Б. АБРАМОВ.

1972 чылдың август 21-де Делгержеп Айдынович Ооржактың «Тыва» совхозка маал сатканының № 836178 квитанциязы читкени-биле холбаштыр ону күш чок болган деп саналр.

Кызылдың № 3 көдээ профессионал-техниктиг училищези декабрь 8-те эртенгиниң 9 шакта училищениң сургууддарының ада-иелерин хуралын эрттирер. Аңаа бүгү ада-иелерниң келирин дыңнадып тур.

УЧИЛИЩЕНИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 5-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Медээлер. 13.45—Өөнүг телекөргүзүг. Мультфильмнер программазы. **«Четтирдим»**, **«Антрактида»**. 14.15—**«Бистиң адрезивис—Совет Эвилели»**. 15.30—**«Бистиң аңаа ажылчын кижи»** деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүг. 15.45—Өөнүг телекөргүзүг. **«Уран чүүлдүң мастерлери концерт студиязында»**. 17.00—В. Маяковскийниң **«Байгы үнүм-биле»** деп шүлүглелиниге телешииниң баштайгы көргүзүг. 18.00—**«Ye»**. Информастыг программа. 18.30—Өөнүг телекөргүзүг. Бетховен. 21 дугаар соната. О. Яблонская күүседир. 18.50—Коргенинге бүзүрээр арга чок. 20.00—**«Телефильмнер экраны». «Ийи угбашкы»**. Уран-чечен телефильм. 21.05—Өөнүг телекөргүзүг. **«Далай кырында парус»** деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүг. 21.15—**«Богүнгү музыка»**. 22.00—**«Старт мурнунда сактышкын»** деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүг. 23.00—23.30—**«Ye»**. Информастыг программа.

ДЕКАБРЬ 6-ДА

МОСКВАДАН

15.30—**«Миллионнарның ленинчи университеди». «Социалистиг будүрүлге чери»**. 16.00—Документалдыг фильм. 16.10—Өөнүг телекөргүзүг. **«Республиканың байлаа»**. Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы 17.15—Өөнүг телекөргүзүг. **«Совет гимнасчыларның типлелгези»**. Спортчу гимнастикага Европа чемпионадыныңг түнелдерн.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер. 18.10—**«Беш чылга—шалыпчы күш ажыл»**. Дамчыдылга. 18.35—**«Челээш»**. Дамчыдылга. 19.05—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.10—**«Кижи болгаш хоойлу»**.

КЫЗЫЛДАН

19.50—Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

20.00—**«Даштыкы фильмнер экраны». «Ынакшылдың суксуну»**. Уран-чечен телефильм. 21.10—**«Михаил Царев»**. Документалдыг фильм. 22.30—Концерт. 23.00—23.30—**«Ye»**. Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кинотеатрларга

ДЕКАБРЬ 5-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: **«Соңгу не»** 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40, **«Мөңгүн чалгынар»** 13.30 (биче залга) шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Бо-ла Настяны-даа»** 9.15, **«Романтиктер»** 11.00, 12.35, 14.50, **«Хей шуугаазын»** 16.25, 18.10, 20.35 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Силерге көргүзүп берейн»** 11.30, 13.15. **«Петербург-биле байырлажыг»** 15.00, 18.35, **«Арзылаң хөөрү»** 16.55, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Сапыктыг диис»** 11.00, 13.00, **«Чедиги дээр»** 15.00, 20.30, **«Мында даң хаяалары ыржым»** (2 сериязы катай) 17.00 шактарда.

ДЕКАБРЬ 6-ДА

«НАПЫРАЛ»: **«Соңгу не»** 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Хаңы ынакшылдың көкпазы-биле»** 9.15, 11.00, **«Рустам дугайында тоолчаан чугаа»** (2 сериязы катай) 14.20, **«Хей шуугаазын»** 17.00, 20.25, **«Далай кыдыынга өскен мен»** 12.40, 18.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Романтиктер»** 17.55, **«Хөгжүм үнери»** (2 сериязы катай) 14.30, 19.25 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Капитан Джек»** 15.00, **«Шенелде»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Решма биле Шера»** (2 сериязы катай). 18.00, 20.00, **«Чолу багай»** 16.30 шактарда.

Чүзүн-бүрүн одуруглар

ЭҢ УЗУН АТ

Бир америк телефон компаниязы бодунуң Сара Шор деп телефон эдилекчизиниң чаа фамилиязын даңзы дептеринге киир бижиринден ойталаан. Нептеренгей апарган бир-ле сектант чүдүлеге бактаап алган, ол бодунуң фамилиязын Зефаняхзисебастианикл н н и г-хофермандололфийлдфон деп солаан чүве-дир.

* * *

ПАРКТАРНЫ ОДАП...

Каттышкан Штаттарда ёзулуг каминнер (оду ажык суугулар) чок, электрокаминнерни кааспалга кылдыр ажыглап турар, чылыг бербес. Одаар чүүл кризизи-биле холбаштыр аңаа одаар каминнер дыка ажыктыг тургай эртик, чүге дизе бо кыжын энергия чедишпезин барымдаалаш, АКШта 155 парктың ыяжын одаарын чурттакчыларга чөпшээрээн.

* * *

САН, ЧУРАГАЙ

ЮНЕСКО дээр делегей организациязының сан-медээзин ёзугаар алырга бистиң бөмбүрзээвистиң 15 хардан өрү назылыг ушку чурттакчы бүрүзү-ле бижик билбес болуп турар. Сөөлгү 20 чыл дургузунда бижик билбестериниң саны дыка кызырылган — амгы үеде олар 783 млн. оон 468 миллиону херээженнер.

* * *

САДЫГ-САЙГАРЫЛГА

Италияның Тоскана можузунда бир-ле бурунгу дуганга садыг-сайгарылга болуп турда, 1890 чылда кудуп каан бир шил «Кьянти» деп кызыл араганы 300 мун лир акшага сатканын.

Шупту 200 хире сураглыг коллекционерлер болгаш ады алгаан рестораннар ээлерн чыылган ол бир янзы садыгсайгарылгага ниити түңү 2 млн. 700 мун лир акша 64 шил бурунгу болгаш ховар араганы саткан. Арага заводтарының бирээзининиң шыгжамырынга кым-даа эскербээн 80 чыл чыткан бир шил «Кьянти» орта «тиилекчи» болган.

* * *

ХАЛДААШКЫ...

Африкада Камерун деп чурттуң соңгу чүгүнде Гаруа хоорайда тус черниң банк салбырының ажылын бабуун дээр сарбашкын үш шак туткан. Ол сарбашкын банк бажыңынче шүргүп киргеш, хамык стол, сандай, шкафтарны чүк-быдарадып каапкан. Аңаа чедир келген дириг амытаннар камгалаар албанның ажылдакчылары демги «халдакчыны» билинместедир чепсекти ажыглап туруп, оожургаткан.

Банкының албан-хаакчылары сад-хөө документилерни чурум-чыскаалдыг салып, бажың иштин бир кылдыр чашканнап каан акшаларны чыырынга хөй шак чидирген.

(«Советская Россия» солундан).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы, (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—1658